

VAASAN YLIOPISTO
LASKENTATOIMEN JA RAHOITUKSEN YKSIKKÖ

Iiris Teppo

**TILINTARKASTAJAN ROTAATION VAIKUTUS TILINTARKASTAJAN
RIIPPUMATTOMUUTEEN**

Vertailussa partneri- ja firmarotaatio

Laskentatoimen
pro gradu -tutkielma

Laskentatoimen ja tilintarkastuksen
maisteriohjelma

VAASA 2018

SISÄLLYSLUETTELO

	sivu
KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO	5
TIIVISTELMÄ	7
1. JOHDANTO	9
1.1. Tutkimuksen tausta ja merkitys	10
1.2. Tutkimuksen tavoitteet ja lähestymistapa	12
1.3. Tutkielman rakenne	13
2. TILINTARKASTAJAN RIIPPUMATTOMUUS	14
2.1. Riippumattomuuden käsite ja ulottuvuudet	14
2.2. Riippumattomuuden uhat	15
2.3. Riippumattomuus ja tilintarkastuksen laatu	20
3. RIIPPUMATTOMUUTEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ	23
3.1. Tilintarkastajan toimiajan pituus	24
3.2. Päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön rotaatio	31
3.3. Yhteenveto aikaisemmista tutkimuksista ja hypoteesit	37
4. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA MENETELMÄT	41
4.1. Tutkimusaineisto ja tietokannat	41
4.2. Harkinnanvaraisten erien määrittely	43
4.3. Regressioanalyysi	46

5. TUTKIMUSTULOKSET	49
5.1. Muuttujien normaalijakautuneisuus ja poikkeavat havainnot	49
5.2. Aineiston kuvailu ja yleiset tunnusluvut	50
5.3. Korrelaatio	52
5.4. Ensimmäinen tutkimushypoteesi	55
5.5. Toinen tutkimushypoteesi	57
5.6. Tuloksien yleistettävyys	60
 6. YHTEENVETO	 62
 LÄHDELUETTELO	 65
 LIITTEET	
 LIITE 1. Muuttujien histogrammit.	 71
LIITE 2. Regressiomallin (4) jakaumakuviot.	75
LIITE 3. Regressiomallin (5) jakaumakuviot.	77

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1. Viitekehys tilintarkastusriskin aiheuttajista ja seurauksista (Johnstone ym. 2001: 4).	17
Kuvio 2. Viitekehys tilintarkastajan riippumattomuuden vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun (Tepalagul ym. 2015: 103).	22
Taulukko 1. Yritysjoukon muodostuminen Orbis tietokannassa.	42
Taulukko 2. Tilintarkastajan rotaatiot vuosittain ennen aineiston muokkaamista.	43
Taulukko 3. Muuttujien tunnuslukuja.	51
Taulukko 4. Tunnusluvut jaoteltuna muuttujien DIFF ja SAME arvojen mukaan.	53
Taulukko 5. Aineiston muuttujien korrelaatiot.	54
Taulukko 6. Mallin 4 tulokset.	57
Taulukko 7. Mallin 5 tulokset.	59

VAASAN YLIOPISTO
Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö

Tekijä:	Iiris Teppo
Pro gradu -tutkielma:	Tilintarkastajan rotaation vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuteen: Vertailussa partneri- ja fir-marotaatio
Työn ohjaaja:	Teija Laitinen
Tutkinto:	Kauppatieteiden maisteri
Oppiaine:	Laskentatoimi ja rahoitus
Koulutusohjelma:	Laskentatoimen ja tilintarkastuksen maisterioh-jelma
Aloitusvuosi:	2014
Valmistumisvuosi:	2018
	Sivumäärä: 78

TIIVISTELMÄ

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tutkia, minkälainen vaikutus tilintarkastajan rotaatiolla on tilintarkastajan riippumattomuuteen Suomessa. Tutkimuksessa vertailaan partneri- ja firmarotaatiota. Aiheesta on tarjolla aikaisempaa tutkimusta vähän, koska päävastuullisten tilintarkastajien nimitietoja ei ole monilla alueilla saatavilla. Tutkimuksen aineisto koostuu suomalaisten pörssiyhtiöiden tilinpäätöksistä vuosina 2009–2017. Suomi on yksi harvoista maista, jossa päävastuullisen tilintarkastajan nimitiedot ovat julkisia, joten aineistosta pystytään erottamaan partneri- ja firmarotaatiot. Lisäksi Suomen tilintarkastuslain rotaatiosäännöstä on viime vuosina laajennettu koskemaan päävastuullisen tilintarkastajan lisäksi koko tilintarkastusyhteisöä, joten aihe on alueella ajankohtainen.

Tilintarkastajan riippumattomuutta mitataan tässä tutkimuksessa harkinnanvaraisien erien itseisarvolla, koska riippumattoman tilintarkastajan odotetaan puuttuvan sekä tulosta kasvattavaan että sitä vähentävään tuloksenohjaukseen. Harkinnanvaraisien erien määrä arvioidaan muokatun Jonesin mallin avulla ja tutkimusmenetelmänä on lineaarinen regressioanalyysi. Tässä tutkimuksessa saadut tulokset ovat ristiriidassa aikaisempien tutkimuksien kanssa. Tuloksien mukaan rotaatiomuodosta huolimatta tilintarkastajan riippumattomuus ei heikentynyt eikä vahvistunut uuden tilintarkastajan ensimmäisen toimeksiantovuoden aikana. Tilintarkastajan rotaatiolla ei täten tuloksien mukaan ole vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen suomalaisissa pörssiyhtiöissä.

AVAINSANAT: tilintarkastus, riippumattomuus, rotaatio

1. JOHDANTO

Keskeisin väline tilinpäätösraportoinnin oikeellisuudessa, läpinäkyvyyden varmistamisessa sekä pääomamarkkinoiden luotettavuuden takaamisessa on tilintarkastus. Se on myös merkittävä osa yhtiöiden hallinnointi- ja ohjausjärjestelmiä ja tilintarkastajien antamien tietojen luotettavuus on tärkeää (HE 194/2006). Tilintarkastajajärjestelmän keskeisimpänä tehtävänä on laadun edistäminen sekä tilintarkastuksen ja tilinpäätösinformaation luotettavuuden lisääminen. Luotettava tilintarkastus myös ylläpitää talouden vakautta, torjuu harmaata taloutta ja edistää tervettä kilpailua (HE 70/2016).

Tilinpäätösraportointi ja tilintarkastus ovat olleet vuosituhannen alussa keskustelun kohteena eri puolilla maailmaa ja myös Suomessa, sillä sijoittajien luottamus pääomamarkkinoita kohtaan on heikentynyt. Tilinpäätösskandaalien konkreettisena seurauksena voidaan nähdä Yhdysvalloissa vuonna 2002 voimaan saatettu Sarbanes-Oxley -laki, jonka myötä Euroopan unionissakin tavoitteena on ollut tilintarkastusalan sääntöjen ja käytäntöjen harmonisointi. Tähän on pyritty erinäisin tavoin, kuten komission suosituksilla ja sittemmin annetulla tilintarkastusdirektiivillä. (HE 194/2006.)

Yrityksen johto voi monin tavoin käyttää omaa harkintaa taloudellisen informaation tuottamisessa. Sitä voidaan käyttää esimerkiksi taloudellisen raportoinnin informatiivisuuden parantamiseksi, jotta se palvelee sidosryhmien tarpeita paremmin. Kun johto käyttää harkintaansa siinä tarkoituksessa, että halutaan harhaanjohtaa sidosryhmiä yrityksen taloudellisesta suorituskyvystä tai vaikuttaa kirjanpidollisista luvuista riippuvaisten sopimusten lopputulokseen, puhutaan tuloksen ohjauksesta (earnings management). (Healy & Wahlen 1999: 368–369.)

Tilintarkastus mahdollistaa sen, että ulkopuolinen ja riippumaton taho vahvistaa tilinpäätöksen kelpoisuuden. Tämä vähentää informaation epäsymmetriaa johdon ja osakkaiden välillä (Becker, Defond, Jambalvo & Subramanyam 1998: 6). Tuloksen ohjauksella on yhteyksiä heikkoon johdon valvontaan ja tilintarkastajalla on valvon-

nassa suuri rooli, sillä mitä riippumattomampi tilintarkastaja on, sitä todennäköisemmin tuloksen ohjaus havaitaan ja estetään (Dechow, Sloan & Sweeney 1996: 3,5). Mitä pienemmän tilintarkastusriskin tilintarkastaja hyväksyy, sitä todennäköisemmin hän havaitsee kyseenalaiset kirjanpitokäytännöt ja vastustaa niiden käyttöä tai antaa mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Jos väärinmenettelyt havaitaan ja paljastetaan, niin todennäköinen seuraus on, että yrityksen arvo laskee ja johdon maine pilaantuu, joten laadukas tilintarkastus ehkäisee tuloksen ohjaamista tehokkaasti. Täten yrityksissä, joissa tilintarkastuksen laatu on alhainen, tapahtuu enemmän tuloksen ohjausta ja päinvastoin (Becker ym. 1998: 6).

1.1. Tutkimuksen tausta ja merkitys

Koska tilintarkastajan riippumattomuus on merkittävä tekijä tilintarkastuksen laadun varmistamisessa, siitä on säädetty sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla. Kansainvälisen tilintarkastajaliiton (IFAC: International federation of accountants) laatimissa tilintarkastusammattilaisten eettisissä säännöissä on todettu, että tilintarkastajan riippumattomuus tilintarkastusasiakkaasta on yleisen edun mukaista ja siksi eettisten sääntöjen mukaan vaadittavaa. Lisäksi tilintarkastajien tulee eettisissä ohjeissa olevan lähestymistavan avulla tunnistaa riippumattomuutta vaarantavia uhkia, arvioida niiden merkittävyyttä ja joko poistaa ne tai vähentää ne hyväksyttävälle tasolle. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010: 44–45.) Suomessa tilintarkastuslain (18.9.2015/1141) 4 luvun 6 §:ssä (12.8.2016/622) säädetään, että tilintarkastajan on oltava riippumaton suorittaessaan tilintarkastusta ja järjesteltävä toimintansa niin, että riippumattomuus on turvattu. Jos edellytykset sille, että tilintarkastaja voi työskennellä riippumattomasti eivät täyty, tilintarkastajan pitää kieltäytyä tai luopua toimeksiannosta. Lisäksi 3 luvun 8 §:ssä on säädetty, että tilintarkastajan palkkio ei saa määräytyä niin, että se vaarantaisi tilintarkastajan riippumattomuuden.

Ympäri maailmaa on tehty poliittisia aloitteita tilintarkastuspartnerin rotaatiosta, jotta huolta tilintarkastuksen laadun vaarantumisesta voidaan lieventää. Tilintarkastajan toimikauden pituuden rajoittamisen perusteena on se, että tilintarkastajan

pitkä toimikausi on yhteydessä tilintarkastuksen laadun heikentymiseen. Pakollista rotaatiota kannatetaan sillä perusteella, että se parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta ja että uuden tilintarkastajan tuoman tuoreen näkökulman avulla voidaan havaita sellaisia asioita, joita edelliseltä tilintarkastajalta oli jättänyt huomiotta. (Carey & Simnett 2006: 653–654.) Järjestely, jossa tilintarkastusyhteisön rotaatiota ei vaadita, on puutteellinen siksi, että rotaatioksi riittää tilintarkastuspartnerin vaihtuminen yhteisön sisällä. Tällöin riittäisi myös näennäinen rotaatio, mikä tarkoittaa sitä, että vain päävastuullisen tilintarkastajan nimi vaihtuu, vaikka todellisuudessa tilintarkastuksesta vastuussa oleva henkilö saattaa pysyä vuodesta toiseen samana. Täten tämä järjestely on altis väärinkäytöksille erityisesti isojen tilintarkastusyhteisöjen toimesta. (Orin 2008: 154.)

Suomessa tilintarkastajan pakollisesta rotaatiosta on säädetty tilintarkastuslain (18.9.2015/1141) 5 luvun 1 §:ssä (12.8.2016/622). Lain mukaan yleisen edun kannalta merkittävän yhteisön tilintarkastukseen valitun tilintarkastusyhteisön tai tilintarkastajan toimikausien yhteenlaskettu kesto saa olla enimmillään kymmenen vuotta. Rotaatioväliä on pidennetty ja rotaation pakollisuutta laajennettu koskemaan myös tilintarkastusyhteisöjä, sillä ennen vuoden 2016 muutosta toimikausien määrä oli rajattu seitsemään vuoteen ja pykälää sovellettiin ainoastaan päävastuulliseen tilintarkastajaan. Koska lakimuutos on tehty niin hiljattain, voidaan olettaa, että tilintarkastajan riippumattomuus on edelleen kiinnostava ja ajankohtainen aihe. Koska lakia on laajennettu myös firmatasolle, tutkimuksia, joissa eri rotaatiomuodot on eroteltu, olisi hyvä tehdä lain säätämisen tueksi.

Tilintarkastuspartnerin rotaation vaikutuksesta tilinpäätösinformaation ei ole juurikaan tehty tutkimusta Yhdysvalloissa, sillä tilintarkastuspartnereiden tiedot eivät ole siellä julkisesti saatavilla. Lisäksi alueilla joilla nimitiedot ovat saatavilla kuten Australiassa (Carey ym. 2006) ja Taiwanissa (Chen, Lin & Lin 2008) tehdyissä tutkimuksissa on saatu vaihtelevia tuloksia (Litt, Sharma, Simpson & Tanyi 2014: 60). Suomessa tilintarkastuslain (18.9.2015/1141) 3 luvun 5 § velvoittaa, että tilintarkastajan on kultakin tilikaudelta annettava tilintarkastuskertomus, joka on allekirjoitettu. Täten suomalaisten yritysten tilintarkastuskertomuksista pystytään identifioimaan päävastuullinen tilintarkastaja.

Tilintarkastajan toimikauden pituuden ja eri rotaatiomuotojen yhteyttä laatuun ja riippumattomuuteen on tutkittu runsaasti, mutta tutkijat ovat esittäneet, että lisätutkimukselle on tarvetta (esim. Nagy 2005: 66; Carey ym. 2006: 674; Gul, Jaggi & Krishnan 2007: 141; Fargher, Lee & Mande 2008: 180; Li 2010: 239; Litt ym. 2014: 83; Garcia-Blandon & Argiles 2015: 92). Erityisesti Gietzmann ja Sen (2002: 202–203) esittivät mielenkiintoansa nimenomaan tilintarkastusyhteisön sisällä tapahtuvan rotaation riittävyttä kohtaan.

1.2. Tutkimuksen tavoitteet ja lähestymistapa

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia, minkälainen suhde erilaisilla tilintarkastajan rotaatioilla on tilintarkastajan riippumattomuuteen Suomessa. Rotaation vaikutusta tutkitaan sekä partneri- että firmatasolla. Partnerirotaatio tarkoittaa sitä, että vain päävastuullinen tilintarkastaja vaihtuu, mutta tilintarkastusyhteisö pysyy samana. Firmarotaatio tarkoittaa sitä, että tilintarkastusyhteisön vaihtumisen myötä koko tilintarkastustiimi vaihtuu. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on antaa näyttöä sille, onko lakisääteisen rotaation laajentaminen partneritasolta firmatasolle kannattavaa. Tutkimuksessa ollaan erityisen kiinnostuneita siitä, kuinka tilintarkastajan riippumattomuus muuttuu tilintarkastajan ensimmäisenä toimeksiantovuonna rotaation jälkeen. Lisäksi tavoitteena on selvittää, onko rotaation vaikutus riippumattomuuteen positiivinen vai negatiivinen ja saada selvyyttä aikaisempien tutkimuksien rishtiitaisiin tuloksiin rotaation vaikutuksesta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimuksen aineisto kerätään suomalaisista pörssiyhtiöistä vuosilta 2009–2017, koska päävastuullisen tilintarkastajan nimitiedot ovat alueella julkisia. Täten eri rotaatiomuodot pystytään erottelemaan keskenään. Tilintarkastajan riippumaattomuutta mitataan harkinnanvaraisilla erillä ja tutkimusmetodina on lineaarinen regressioanalyysi.

1.3. Tutkielman rakenne

Tutkielma koostuu kuudesta luvusta. Ensimmäisessä luvussa johdatetaan aiheeseen esittelemällä tutkimusongelmaa ja kertomalla, minkälaista lähestymistapaa ongelman selvittämiseksi käytetään. Samassa luvussa myös esitetään taustaa tutkimukselle sekä sen merkitystä. Toisessa luvussa tarkastellaan lähemmin riippumattomuuden käsitettä ja esitellään riippumattomuuden ulottuvuuksia. Lisäksi esitellään riippumattomuutta uhkaavia tekijöitä sekä riippumattomuuden ja tilintarkastuksen laadun välistä suhdetta viitekehyksien kautta. Kolmannessa luvussa esitellään riippumattomuudesta aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia. Ensin tarkastelussa ovat riippumattomuuden ja tilintarkastajan toimikauden pituuden välistä yhteyttä selvittävät tutkimukset, jonka jälkeen käsitellään riippumattomuuden ja eri rotaatiomuotojen korrelaatiota tutkivia artikkeleita. Näiden jälkeen esitetään yhteenveto aikaisemmista tutkimuksista ja niiden tuloksista sekä muodostetaan tutkimusongelman ja aikaisempien tutkimuksien pohjalta hypoteesit.

Neljännessä luvussa esitellään tutkimuksessa käytetty aineisto ja tietokannat, joista aineisto kerätään. Kappaleessa käydään myös läpi malli, jolla harkinnanvaraiset erät määritellään sekä hypoteesien testauksessa käytettävät regressiomallit ja niiden muuttujat. Viidennessä luvussa kuvaillaan tarkemmin tutkimusaineistoa, testataan hypoteesit tilastollisilla analyyseillä sekä esitellään tutkimuksen tulokset ja pohditaan niiden yleistettävyyttä. Lopuksi tehdään yhteenveto tutkimuksesta ja saaduista tuloksista sekä esitetään jatkotutkimusaiheita.

2. TILINTARKASTAJAN RIIPPUMATTOMUUS

2.1. Riippumattomuuden käsite ja ulottuvuudet

Tilintarkastusammattilaisten eettiset säännöt määrittelevät, että riippumattomuuteen kuuluvat mielen riippumattomuus ja näkyvä riippumattomuus. Mielen riippumattomuudella tarkoitetaan tilintarkastajan asennoitumista tarkastustyöhön siten, että hän pystyy työskentelemään rehellisesti, objektiivisesti ja ammatillisella skeptisyydellä. Näkyvä riippumattomuus määritellään siten, että tilintarkastajan tulee välttää sellaisia merkittäviä seikkoja ja olosuhteita, jotka asiaa tarkasteleva järkevä ja asiaa tunteva kolmas osapuoli todennäköisesti luokittelee rehellisyyden, objektiivisuuden ja ammatillisen skeptisyyden vaarantaviksi. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010: 44–45.) Aihepiirin tutkimus on keskittynyt tunnistamaan näkyvään riippumattomuuteen mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä ja arvioimaan niiden vaikutusta näkyvään riippumattomuuteen, sillä mielen riippumattomuus ei ole ulkopuolelta havaittavissa (Beattie, Brant & Fearnley 1999: 68).

Guénin-Paracini, Malsch ja Tremblay (2015) määrittelevät riippumattomuuden siten, että se on monitahoinen ja monimerkityksinen käsite, jota voidaan analysoida kahden ulottuvuuden kautta. Ensimmäinen ulottuvuus on organisatorinen riippumattomuus, mikä merkitsee tilintarkastajan halukuutta työskennellä ammatillisten standardien mukaan ja raportoida tilintarkastuksen aikana ilmenevistä virheistä. Toinen ulottuvuus on operatiivinen riippumattomuus, mikä viittaa tilintarkastajan kyvykkyyteen työskennellä huolellisesti ja tehokkaasti löytääkseen olennaiset virheet tilinpäätöksestä. Tutkimuksessaan he totesivat, että operatiivinen riippumattomuus on epävakaata käytännössä ja mahdotonta saavuttaa pelkkien institutionaalisten toimenpiteiden avulla. Tämä näkemys saattaa haastaa perinteisiin nojaavat ja regulatiiviset käsitykset tilintarkastuksesta. Tilintarkastustoimeksiannon sujuva suorittaminen riippuu pitkälti tilintarkastettavan halusta tehdä yhteistyötä. Tämän halun ylläpitämiseksi tilintarkastustiimi turvautuu lukuisiin suhdestrategioihin. Näiden strategioiden tavoitteena on turvata tilintarkastajien huolellinen ja tehokas

työskentely, mutta ne voivat myös heikentää heidän halukkuuttaan ryhtyä pakotta-
viin toimenpiteisiin tilanteen niin vaatiessa. Tilintarkastus vaikuttaa siis olevan mo-
nimutkaista tasapainoilua kyvykkyyden ja halukkuuden välillä. Koska operatiivi-
sen riippumattomuuden takaamiseksi suunnitellut viralliset järjestelyt ovat toden-
näköisesti tehottomia, tilintarkastajan riippumattomuuden todellinen tilanne jää hy-
vin epävarmaksi.

2.2. Riippumattomuuden uhat

Kansainvälinen tilintarkastajaliitto on määritellyt erilaisia tilintarkastajan peruspe-
riaatteita ja riippumattomuutta vaarantavia uhkia. Näitä uhkia voi muodostua olo-
suhteiden tai osapuolten välisten suhteiden vuoksi ja niitä saattaa esiintyä enem-
minkin kuin yksi samanaikaisesti. Määriteltyjä uhkia ovat seuraavat viisi:

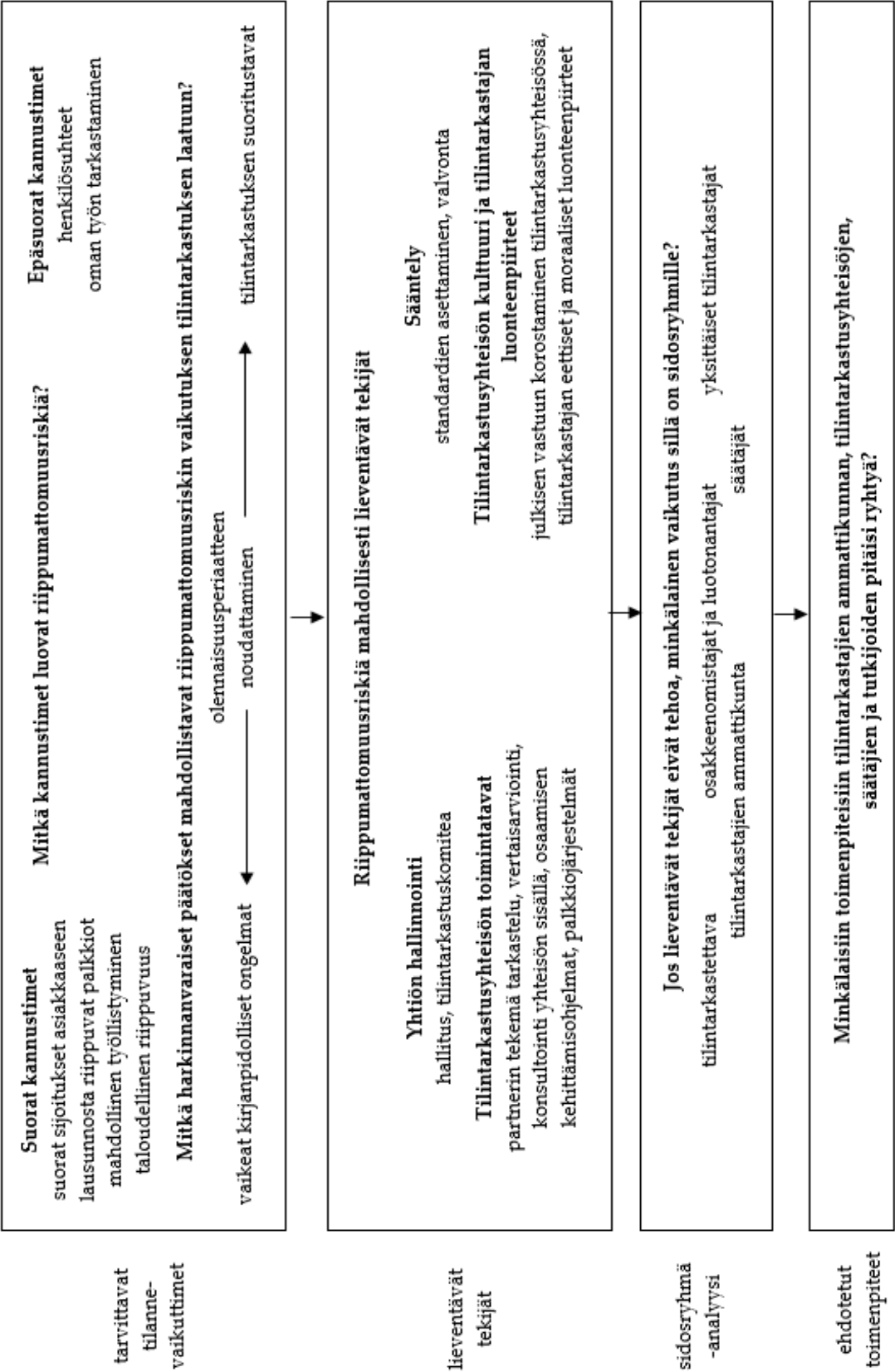
- (1) oman intressin uhka – tilintarkastajan harkintaan tai käyttäytymiseen vaikuttaa epäasianmukaisesti joku taloudellinen tai muu kiinnostuksen kohde;
- (2) oman työn tarkastamisen uhka – tilintarkastaja ei arvioi hänen itsensä tai kolle-
gansa tekemiä omaan harkintaan perustuvia ratkaisuja, joita tilintarkastaja itse käyt-
tää omissa harkintaan perustuvissa ratkaisuissa;
- (3) asian ajamisen uhka – tilintarkastajan objektiivisuus vaarantuu asiakkaan tai
työnantajan näkemyksen tukemisen vuoksi;
- (4) läheisyyden uhka – tilintarkastajalle kehittyä ajan mittaan niin läheinen suhde
asiakkaan kanssa, että hän alkaa suhtautua liian myönteisesti asiakaan intresseihin
tai heidän työhönsä;
- (5) painostuksen uhka – tilintarkastajaa painostetaan tai hän kokee olonsa painoste-
tuksi siten, että hän estyy toimimasta objektiivisesti. (Kansainväliset tilintarkastus-
alan standardit 2010: 13–14.)

Johnstone, Sutton ja Warfield (2001: 1–3) ovat kehittäneet viitekehyksen tilintarkas-
tajan riippumattomuusriskistä, mikä tarkastelee tiettyjä riippumattomuuteen mah-
dollisesti vaikuttavia kannustimia ja analysoi kuinka nämä kannustimet vuorovai-

kuttavat tilannevaikuttimien kanssa. Viitekehyksessä tarkastellaan näiden kannustimien vaikutusta riippumattomuuden todelliseen kuvaan sekä havaittuun kuvaan julkisilla pääomamarkkinoilla. Riippumattomuusriskin kirjoittajat määrittelevät siten, että se on riski siitä, että tilintarkastajan riippumattomuus saattaa olla vaarassa tai että sen voidaan havaita olevan vaarassa. Jotta riippumattomuusriskiä voisi esiintyä, täytyy tiettyjen tilannetekijöiden toteutua. Ensiksi vaaditaan, että tilintarkastajalla on joko todellinen tai havaittu kannustin. Toiseksi, jotta tämä kannustin vaikuttaisi epäsuotuisasti todelliseen tai havaittuun riippumattomuuteen tilanteen on oltava sellainen, että tilintarkastajan täytyy päätöksenteossa käyttää omaa harkintaansa. Näiden ehtojen toteutuminen ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että riippumattomuusriskin olemassaolo johtaisi huonompilaatuisempaan tilintarkastukseen, sillä moni tekijä voi lieventää niiden vaikutusta. Riippumattomuusriskin viitekehys on esitetty tiivistetysti kuviossa 1.

Riippumattomuusriskiä aiheuttavat kannustimet voidaan jakaa suoriin ja epäsuoriin. Suoriin riskeihin kuuluu erilaisia tilintarkastusasiakkaalta saatuja tai mahdollisesti saatavia rahallisia etuja, jotka synnyttävät taloudellista riippuvuutta. Osa asiakkaan maksamista palkkioista saattaa olla riippuvaisia tilintarkastajan antamasta mielipisteestä, mikä saattaa johtaa siihen, että tilintarkastajan taloudelliset intressit tulevat riippuvaiseksi siitä kohtaavatko hänen mielipiteensä johdon kanssa. Taloudellinen riippuvuus synnyttää huolta siitä, että taloudellinen side katkeaa, mikä vaikuttaa tilintarkastajaan kykyyn vastustaa johdon painostusta. (Johnstone ym. 2001: 5.)

Epäsuorasta kannustimesta puhutaan, kun tilintarkastajalla on joko henkilökohtainen, työhön tai perheeseen liittyvä ihmissuhde asiakkaan kanssa. Ihmissuhteet saattavat aiheuttaa sen, että tilintarkastaja suosii henkilökohtaisia tavoitteita enemmän kuin ammatillisia ja että tilintarkastaja ei harjoita ammatillista skeptisyyttä niissä mitoissa missä se olisi suotavaa. Oman työn tarkastamisessa on se uhka, että tilintarkastaja ei kykene arvioimaan työtään kriittisesti. Siinä saattaa myös syntyä tilanne, että tilintarkastaja ei halua huonontaa suhdettaan muun tilintarkastustiimin tai asiakkaan kanssa, mikä johtaa siihen, että tilintarkastajan kyky arvioida tilintarkastusevidenssiä objektiivisesti heikkenee. (Johnstone ym. 2001: 5.)

Kuvio 1. Viitekehys tilintarkastusriskin aiheuttajista ja seurauksista (Johnstone ym. 2001: 4).

Jotta tilintarkastusriskillä olisi vaikutusta todelliseen tai havaittuun riippumattomuuteen, suoran ja epäsuoran kannustimen lisäksi siihen tarvitaan tilintarkastajan omaa harkintaa vaativa päätöksentekotilanne. Tämä johtuu siitä, että näissä tilanteissa ei ole varmuutta siitä, mikä tilintarkastajan tekemä päätös tai arvio on oikea. Tässä viitekehyksessä Johnstone ym. (2001) jakavat harkinnanvaraiset päätöksentekotilanteet kolmeen eri luokkaan. Ensimmäisenä ovat vaikeat kirjanpidolliset ongelmat, koska ne antavat tilaa vaihtoehtoisille tulkinnoille ja tilintarkastaja saattaa myöntyä johdon suosimaan ja todennäköisesti epäasialliseen kirjanpitokäsittelytapaan. Toisena ovat päätökset tilintarkastuksen suoritustavoista, koska siihen liittyy arviointia tilintarkastusevidenssin laadusta ja laajuudesta. Tilintarkastaja saattaa eri kannustimien takia jättää tilintarkastusevidenssin hankinnan ja laadun tahallisesti vähemmälle huomiolle. Kolmantena on olennaisuusperiaatteen noudattaminen, sillä laiminlyöntien merkityksien ja tilinpäätösinformaation virheiden arvioinnissa tarvitaan tilintarkastajan harkintaa. Tilintarkastaja saattaa sääntöjenvastaisesti todeta, että virhe on epäolennainen eikä täten altista sitä lähemmälle arvioinnille tai tarkistukselle tilintarkastuksen aikana. (Johnstone ym. 2001: 5–6.)

Kuviossa 1 olevassa viitekehyksessä tarkastellaan useita eri riippumattomuusriskiä lieventäviä tekijöitä, jotka yksinään eivät välttämättä toimi riittävän tehokkaasti, mutta yhdessä niillä on voimakas lieventävä vaikutus. Kaksi ensimmäistä lieventävää tekijää ovat yhtiön hallinnointi ja sääntely, joita sovelletaan sekä yrityksen että markkinoiden tasolla. Niiden tarkoituksena on tuottaa kolmannen osapuolen tilinpäätösinformaation käyttäjille varmennusta siitä, että riippumattomuusriskiä kontrolloidaan ja oikein toimiessaan ne muodostavat puolueettoman ja asiantuntevan puskurin tilintarkastajien ja johdon välille. Yhtiön hallinnointiin kuuluu hallituksen ja tilintarkastuskomitean osallistuminen tilintarkastajan ja asiakkaan välisen suhteen asianmukaisen tason ylläpitämiseen ja tilintarkastuksen suorittamisen valvontaan. Sääntelyn tarkoituksena on asettaa yrityksen hallinnolle standardeja ja säätäjät valvovat riippumattomuuteen liittyviä rikkomuksia, sekä asettavat niille sanktioita. (Johnstone ym. 2001: 7.)

Tilintarkastusyhteisön toimintaperiaatteilla voidaan myös lieventää riippumattomuusriskiä. Toimeksiantopäätöksien läpikäyminen partnerin kanssa voi vähentää riippumattomuusriskiä sekä ennen tarkastelua, sillä tilintarkastaja osaa odottaa sitä,

että tarkastuksen aikana, koska partneri kykenee antamaan puolueettoman mielipiteen ja tuoreen näkökulman toimeksiantoon liittyvästä päätöksestä. Vertaisarvioinnilla katsotaan olevan samanlainen vähentävä vaikutus tilintarkastusriskiin. Tilintarkastaja voi myös pyytää saman tilintarkastusyhteisön sisällä asiantuntijalta neuvoja omaa harkintaa vaativien tilanteiden ratkaisemiseen. Lisäksi tilintarkastajan toimialaan erikoistuminen kasvattaa neuvotteluvoimaa asiakasyrityksessä. Palkkiojärjestelmät pienentävät myös edellä mainittujen tekijöiden tavoin riippumattomuusriskiä, sillä ne vähentävät yksittäisen tilintarkastajan taloudellisen siteen vahvuutta yksittäisen asiakkaan kanssa. (Johnstone ym. 2001: 8–9.)

Tilintarkastusyhteisön kulttuuri ja tilintarkastajan luonteenpiirteet ovat kaikista tehokkaimpia riippumattomuusriskiä pienentäviä tekijöitä, mutta myös kaikista huonoiten määriteltäviä. Tilintarkastusyhteisön erilaisia kulttuureita voidaan ajatella jatkumona. Toisessa ääripäässä on kulttuuri, joka korostaa tilintarkastajan velvollisuuksia pääoman tarjoajia, kuten sijoittajia ja luotonantajia kohtaan. Riippumattomuusriskin voidaan ajatella olevan tässä päässä pienimmillään ja kasvavan siirryttäessä toista ääripäätä kohti. Toisessa ääripäässä on kulttuuri, joka kannustaa tilintarkastajia näkemään itsensä asiakasyrityksen liikekumppanina, jonka tavoitteena on myydä asiakkaalle laajalti erilaisia palveluita. Tällöin tilintarkastajan taloudelliset intressit ovat enemmän asiakasyrityksen ja tilintarkastusyhteisön puolella, mikä saattaa olla haitallista tilintarkastusinformaation käyttäjille. Tilintarkastusyhteisössä vallitseva kulttuuri on vuorovaikutuksessa erityisesti yksittäisen tilintarkastajan eettisten ja moraalisten luonteenpiirteiden kanssa. Esimerkiksi jos tilintarkastajalla on korkeat eettiset standardit ja kehittynyt moraalikäsitelmä, hän kykenee toimimaan puolueettomasti myös yhteisössä, jossa on asiakaslähtöinen kulttuuri, vaikka se onkin haastavampaa kuin toimintaympäristössä, jossa korostetaan pääoman tarjoajien tarpeita. (Johnstone ym. 2001: 9–10.)

2.3. Riippumattomuus ja tilintarkastuksen laatu

Kuviossa 2 olevan Tepalagulin ja Linin (2015: 102–103) laatiman teoreettisen viitekehyksen mukaan tilintarkastajan riippumattomuus vaikuttaa tilintarkastuksen laatuun neljän ulottuvuuden kautta. Nämä neljä eri ulottuvuutta ovat asiakkaan tärkeys, konsultointipalvelut, tilintarkastajan toimikauden pituus sekä asiakkaan ja tilintarkastusyhteisön väliset kytkökset. Vaikka nämä uhat normaalisti vähentäisivät riippumattomuutta, ne vaikuttavat myös tilintarkastajan kyvykkyyteen. Siksi niiden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun tulisi tarkastella sen kautta, minkälainen kokonaisvaikutus niillä on tilintarkastajan kyvykkyyteen ja riippumattomuuteen. Tilintarkastajan ja asiakkaan kannustimet vaikuttavat puolestaan siihen, että he käyttäytyvät eri tavoin eri yrityksissä

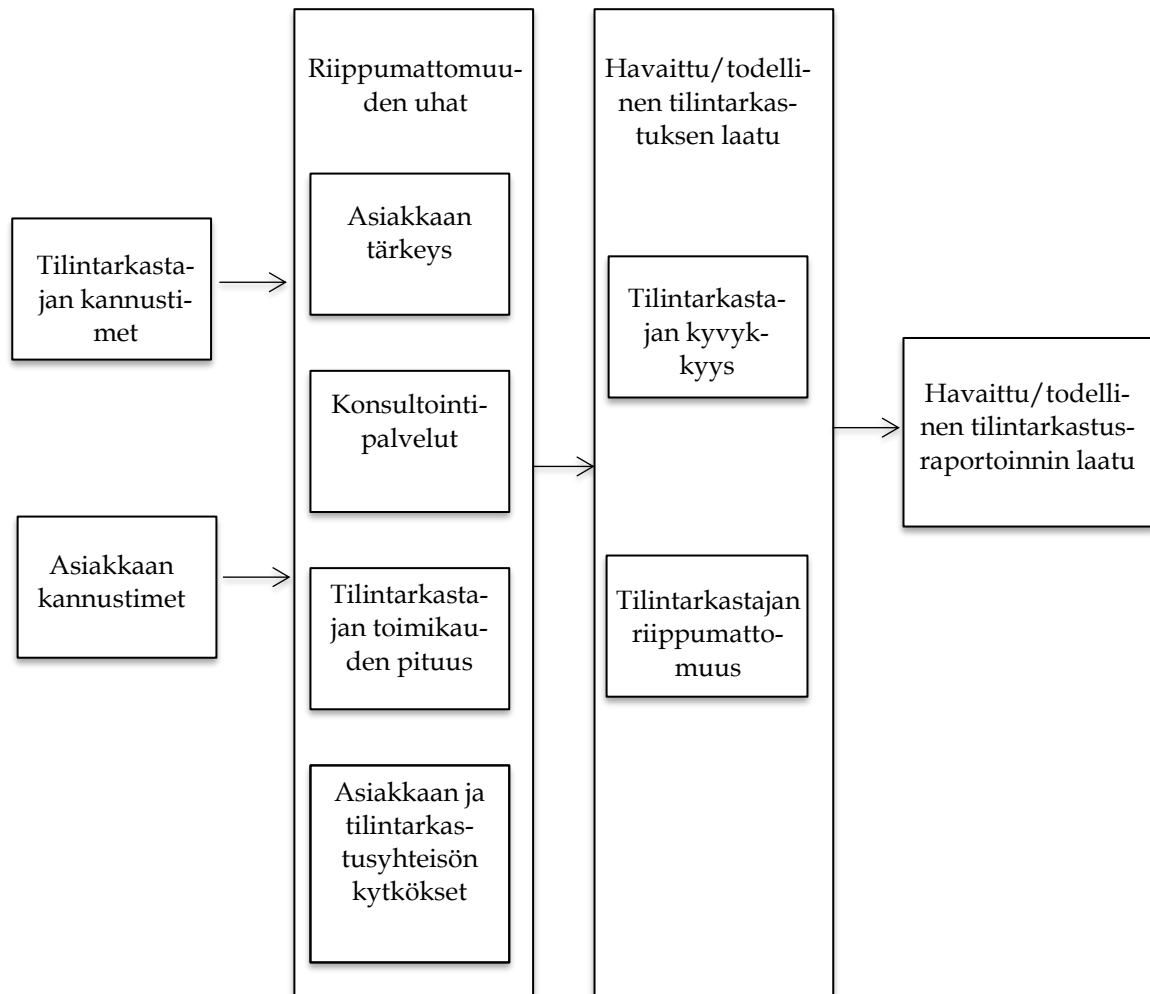
Tilintarkastajat saavat palkkionsa yrityksiltä, joiden tilinpäätöksen he tarkastavat ja taloudellisesti tärkeimmillä asiakkailla on enemmän painoarvoa tilintarkastajan portfolioissa. Siksi tilintarkastaja saattaa helpommin taipua isomman asiakkaan tahtoon vaarantaen riippumattomuutensa. Samalla tilintarkastajan huoli maineen menettämisestä ja oikeusriidasta vastustaa painostukseen suostumista. Tästä syystä se, onko tilintarkastuksen laatu huonompaa tärkeimmille asiakkaille, on empiirinen ongelma ja aiheesta on tehty paljon tutkimusta. Suurin osa aihepiirin tutkimuksista tarkastelee asiakkaan tärkeyden ja riippumattomuuden välistä suhdetta mukautetun tilintarkastuksen antamisella. Tutkimuksissa on kuitenkin löydetty vain vähän todisteita sille, että asiakkaan tärkeys vaikuttaisi tilintarkastajan raportointiin ja käsitys siitä, että isoimmat tilintarkastusyhteisöt ovat varovaisempia isompien asiakkaiden kanssa, on saanut yleistä kannatusta. Sääntelymuutoksilla on pyritty vähentämään asiakkaan tärkeyden vaikutusta riippumattomuuteen ja sillä on ollut positiivista vaikutusta sekä todelliseen että havaittuun riippumattomuuteen. (Tepalagul ym. 2015: 103–105.)

Konsultointipalveluiden tarjoamisen uskotaan luovan taloudellisen siteen tilintarkastajan ja asiakkaan välille, sillä konsultointipalveluiden katsotaan olevan tilintarkastusta tuottavampia. Tämän siteen uskotaan heikentävän tilintarkastajan riippumattomuutta johtaen huonompilaatuiseen tilintarkastukseen, minkä vuoksi konsultointipalveluiden tarjoamismahdollisuutta on rajoitettu esimerkiksi Sarbanes-Oxley

-laissa. Ammatinharjoittajat kuitenkin väittävät, että palveluiden yhteistarjonta kasvattaa tilintarkastajan osaamista, mikä johtaa tehokkaampaan ja toimivampaan lopputulokseen. Suurin osa aihealueen tutkimuksista ei löydä todisteita sille, että konsultointipalvelut heikentäisivät laatua, kun sitä on tarkasteltu tilintarkastajan raportoinnin ja jaksotuksien laadun kautta. Kuitenkin joissain tutkimuksissa todettiin, että konsultointipalveluiden palkkioiden julkistaminen vähentää konsultointipalveluiden ostamista. Tämä on samassa linjassa riippumattomuuden havaittua kuvaa selvittävien tutkimuksien tuloksien kanssa, että tilinpäätösinformaation käyttäjät pitivät konsultointipalveluita uhkana riippumattomuudelle ja laadulle. Siitä huolimatta empiirinen tutkimus todellisesta laadusta viittaa siihen, että erityisesti verotukseen liittyvät konsultointipalvelut parantavat tilintarkastuksen laatua. (Tepalagul ym. 2015: 105,108.)

Tilintarkastajan toimikauden pituuden vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun on kaksi vastakkaista näkemystä. Ensimmäisen mukaan tilintarkastajan toimikauden pidetessä tilintarkastajalle saattaa kehittyä läheinen suhde johdon kanssa johtaen siihen, että tilintarkastaja käyttäytyy todennäköisemmin asiakasyrityksen johtoa suosivasti. Tämä teoria tukee pakkorotaatiota. Toinen näkemys on, että asiakassuhteen pidetessä tilintarkastajan ymmärrys asiakkaan liiketoiminnasta ja tilintarkastajan asiantuntijuus parantuu johtaen parempaan tilintarkastuksen laatuun. Suurin osa tutkimuksista toteaa, että laatu ei heikkene toimiajan pituuden myötä ja jotkin tutkimukset jopa toteavat, että lyhyt asiakassuhde johtaa heikkoon laatuun ja pitkä parantaa sitä. Tutkimuksissa havaittiin myös, että tilintarkastajat rajoittavat isojen asiakkaiden tuloksen ohjausta enemmän ja että tilinpäätösinformaation käyttäjät eivät koe, että pitkä toimeksiantosuhde heikentää laatua. (Tepalagul ym. 2015: 108,110.)

Vain muutama tutkimus on tarkastellut, onko asiakkaan ja tilintarkastusyhteisön kytköksillä vaikutusta tilintarkastuksen laatuun ja niistä saadut tulokset ovat olleet ristiriitaisia. Joidenkin tutkimuksien mukaan tämä vaarantaa riippumattomuuden, mutta toisissa tutkimuksissa tätä yhteyttä ei löydetty. Siitä, että tilintarkastusinformaation käyttäjät pitävät tätä positiivisena asiana, on pienissä yrityksissä löydetty suppeaa näyttöä. (Tepalagul ym. 2015: 112–113.)

Kuvio 2. Viitekehys tilintarkastajan riippumattomuuden vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun (Tepalagul ym. 2015: 103).

3. RIIPPUMATTOMUUTEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

Vuosituhanneen alussa tapahtuneet suurien yritysten konkurssit ovat kasvattaneet huolta tilinpäätösinformaation luotettavuudesta. Vaikka yleisesti ajatellaan, että vastuu tuottaa virheetön tilinpäätös on yrityksen johdolla ja hallituksella, esille on noussut myös epäilyksiä ulkoisen tilintarkastajan riippumattomuudesta ja tilintarkastuksen laadusta. Lainsäätäjät ja standardien asettajat ovat yrittäneet parantaa tilintarkastuksen laatua tilintarkastajan riippumattomuuteen vaikuttavien sääntöjen kautta. Esimerkiksi vuonna 2002 voimaansaatettu Sarbanes-Oxley -laki asettaa rajoituksia asiakkaan ulkoisen tilintarkastajan tarjoamille konsultointipalveluille. Myös tilintarkastajan toimikauden pituuteen on puututtu säätelyn avulla, sillä lainsäätäjät ovat olleet huolissaan siitä, että pitkäaikainen asiakassuhde tilintarkastajan ja yrityksen välillä luo läheisen siteen heidän välilleen, mikä heikentää tilintarkastuksen laatua ja tilintarkastajan riippumattomuutta. (Li 2010: 226–227.)

Koska riippumattomuus on keskeinen ongelma tilintarkastajan ammatissa, aiheesta on tehty paljon tutkimusta (Tepalagul ym. 2015: 102). Riippumattomuudenempiirinen tutkimus juontaa juurensa 1960-luvulle. 1970-luvulla asiasta tehtiin tutkimusta monissa maissa, koska silloin voimaan saatettiin tarkkoja eettisiä tilintarkastajan riippumattomuussäännöksiä. Nämä tutkimukset keskittyivät palkkioiden, henkilökohtaisten ja taloudellisten suhteiden sekä eturistiriitojen vaikutuksien selvittämiseen. Koska monet 70-luvulla sallituista tilintarkastajan ja asiakkaan välisistä suhteista ovat olleet jo pitkään kiellettyinä, tutkimukset ovat nykyään keskittyneet enemmän taloudellisen ja lainsäädännöllisen ympäristön muutosten vaikutuksiin (Beattie ym. 1999: 68). Ainakin kuuden eri tekijän vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen on tutkittu. Nämä kuusi tekijää ovat tilintarkastusyhteisön koko, kilpailun taso tilintarkastuspalveluiden markkinoilla, tilintarkastajan toimikauden pituus saman asiakkaan kanssa, tilintarkastusyhteisön asiakkaalta saamien palkkioiden suuruus, konsultointipalveluiden tarjoaminen asiakasyrityksen johdolle sekä tilintarkastusvaliokunnan olemassaolo (Bakar, Rahmam, Rashid 2005: 807).

3.1. Tilintarkastajan toimiajan pituus

Kysymys siitä, vaikuttaako tilintarkastajan toimikauden pituus tilintarkastuksen laatuun, on saanut tutkijoilta paljon huomiota. Kuitenkin jatkuva mielenkiinto asiaa kohtaan viittaa siihen, että kysymykseen ei ole vielä olemassa olevilla tutkimuksilla saatu tyhjentävää vastausta. Tilintarkastuksen laadun heikentyminen lyhyessä asiakassuhteessa voi johtua joko pätevyyden tai riippumattomuuden puutteesta, kun taas pitkissä suhteissa laatu huononee todennäköisesti riippumattomuuden heikentymisen vuoksi. (Knechel & Vanstraelen 2007: 113.)

Tilintarkastajan riippumattomuus saattaa ensimmäisinä vuosina heikentyä merkittävästi, sillä tilintarkastajat haluavat pitää juuri hankitut asiakkaansa mahdollisimman pitkään (Geiger & Raghunandan 2002: 70). Asiakassuhteen alkuvuosina asiakaskohtaisen asiantuntemuksen puuttuminen tai yllykkeet, jotka painostavat uudesta asiakkaasta hyötymistä ja sen säilyttämistä saattavat vähentää tilintarkastajan panostusta tilintarkastuksen laatuun. Asiakaskohtaisen tiedon puuttuminen ei kuitenkaan välttämättä johda huonompilaatuiseen tilintarkastukseen, jos tästä tiedon puutteesta päästään yli näkemällä enemmän vaivaa uusien asiakkaiden kanssa. Toisaalta vuosien kuluessa asiakkaan itsevarmuus tai omahyväisyys saattaa vaikuttaa kannustimiin, johtaen samaan lopputulokseen (Johnson, Khurana & Reynolds 2002: 642, 654). Nämä tekijät puolestaan vaikuttavat siihen, kuinka tilintarkastaja kykenee ylläpitämään riippumattomuuttaan.

Lainsäätäjät ovat huolissaan, että kun päävastuullisen tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön ja yrityksen välinen asiakassuhde pitenee, tilintarkastajat todennäköisemmin myöntyvät asiakkaan kirjanpito- ja raportointiratkaisuihin. Tämän uskotaan johtuvan siitä, että tilintarkastajasta tulee liian tuttavallinen johdon kanssa ja he eivät halua menettää asiakastaan (Chen ym. 2008: 415). Tämä teoria tukee sitä, että tilintarkastajan pakkorotaatiolla parannetaan riippumattomuutta. Toisen teorian mukaan asiakassuhteen pidetessä tilintarkastajan tietämys asiakkaasta karttuu, jonka seurauksena tilintarkastuksen laatu paranee. Toimikauden pituudesta tehtyjen tutkimusten tulokset viittaavat yleisesti ottaen siihen, että tilintarkastuksen laatu ei huonone toimikauden pidetessä, mikä viittaisi siihen, että tilintarkastaja kykenee pysymään riippumattomana (Tepalagul ym. 2015: 108).

Tilintarkastajan toimikauden pituutta ja tuloksen laatua mittaavissa tutkimuksissa rajoittava tekijä on se, että tilintarkastusyhteisön toimiaika korreloi tilintarkastuspartnerin toimikauden pituuden kanssa. Tulokset, jotka on saatu tilintarkastusyhteisön tasolla saattavat johtua tilintarkastuspartnerin toimikauden pituudesta. Tämän rajoitteen vuoksi on vaikea tehdä päätelmiä siitä, onko tilintarkastusyhteisön vaihtamisella mitään vaikutusta tuloksen laatuun. Se myös korostaa tilintarkastuspartnerin toimikauden pituuden ja tuloksen laadun välisen yhteyden ymmärtämisen tärkeyttä. (Chen ym. 2008: 419.)

Tilintarkastajan riippumattomuutta sekä tilintarkastuksen laatua mitataan yleisesti tilintarkastuskertomuksen mukauttamisella. Mukautetun lausunnon antamisen jälkeen todennäköisyys sille, että asiakas vaihtaa tilintarkastusyhteisöä kasvaa, joten se on merkki tilintarkastajan riippumattomasta toiminnasta. Toimiajan pidetessä riippumattomuuden voidaan ajatella heikentyvän, mikä puolestaan johtaa siihen, että pitkissä asiakassuhteissa mukautettuja lausuntoja esiintyy epätodennäköisemmin. (Garcia-Blandon ym. 2015: 83.)

Ghosh ja Moon (2005) tutkivat, kuinka tilintarkastajan toimikauden pituus vaikuttaa havaittuun kuvaan riippumattomuudesta. He analysoivat sijoittajien, itsenäisten luokituslaitosten ja analyytikkojen käsityksiä, koska he ovat tilinpäätösinformaation ensisijaisia käyttäjiä. Tulokset osoittavat, että kaikki kolme käyttäjää uskovat tilinpäätösinformaation ja erityisesti tuloksen laadun paranevan tilintarkastajan toimikauden pidetessä. Tämä puolestaan johtaa siihen, että näiden yritysten tilinpäätöksiä pidetään luotettavampina kuin niiden, joilla on uusi tilintarkastaja. Täten tilinpäätösinformaation käyttäjät eivät usko, että riippumattomuus vaarantuisi pitkässä asiakassuhteessa.

Knechel ja Vanstraelen (2007) tutkivat belgialaisella aineistolla tilintarkastajan toimikauden pituuden ja tilintarkastuksen laadun välistä yhteyttä, kun laadun mittarina käytetään going concern -lausunnon antamisen todennäköisyyttä. Tutkimukseen poimitut taloudellisissa vaikeuksissa olleet yritykset jaetaan niihin, jotka menivät konkurssiin ja niihin, jotka selvisivät taloudellisista vaikeuksista. Tulokset osoittavat, että tilintarkastajien riippumattomuus ei vaarannu toimikauden pidetessä

eikä heidän kykynsä ennustaa konkurssia parane ajan myötä. Täten tilintarkastajan toimikauden pituus ei vaikuta tilintarkastuksen laatuun tai riippumattomuuteen.

Geiger ja Raghunandan (2002) tutkivat, onko virheellisen tilintarkastusraportoinnin ja tilintarkastajan asiakassuhteen pituuden välillä yhteyttä, kun tarkastelussa on vuosina 1996–1998 konkurssihakemuksen jättäneet yhdysvaltalaiset yritykset. Tilintarkastajan toimikauden pituus ja todennäköisyys, että yritys saa lausunnon toiminnan jatkuvuudesta ennen konkurssiin menoa, ovat positiivisessa yhteydessä. Virheellistä tilinpäätösraportointia tapahtuu todennäköisemmin tilintarkastussuhteen ensimmäisinä vuosina, mikä voi johtua siitä, että tilintarkastaja on enemmän uuden asiakkaan vaikutusvallan alla ja siksi riippumattomampi ensimmäisinä vuosina. Tämä puolestaan saattaa johtua siitä, että tilintarkastajan vaihtuminen aiheuttaa ylimääräisiä kustannuksia, joten tilintarkastaja haluaa kattaa nämä kustannukset ja varmistaa tulevat palkkiot, minkä takia uutta asiakasta ei haluta menettää.

Garcia-Blandon ja Argiles (2015) tutkivat toimikauden pituuden vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimusaineistona käytetään vuosina 2002–2009 espanjalaisille pörssiyrityksille annettuja tilintarkastuskertomuksia. Aikaisemmissa tutkimuksissa tarkastelu on yleisesti rajattu taloudellisissa vaikeuksissa oleviin yhtiöihin, jotka ovat saaneet going concern -lausunnon. Tämä lähestymistapa kuitenkin rajoittaa tulosten yleistettävyyttä. Siksi Garcia-Blandon ja Argiles (2015) ottavat tutkimuksessaan tarkasteluun kaiken tyyppiset mukautetut lausunnot ja he pohtivat myös going concern -lausunnon antamisen vaikutuksia tilintarkastajan ja asiakkaan väliseen suhteeseen. Keskeisin päätelmä tutkimustuloksista on se, että tilintarkastajan riippumattomuus vaarantuu pitkäkestoisissa asiakassuhteissa. Verrattaessa lausuntoja toiminnan jatkuvuudesta ja muita mukautettuja lausuntoja ilmeni, että pitkissä asiakassuhteissa tilintarkastajat tekevät enemmän myönnytyksiä riippumattomuudestaan, kun kyseessä on muu mukautettu lausunto kuin lausunto toiminnan jatkuvuudesta. Tämä johtuu siitä, että going concern -lausunnon virheelliseen antamiseen liittyy huomattavasti korkeampi riski tulla haastetuksi oikeuteen. Täten tutkijat kannustavatkin, että tulevissa tutkimuksissa ei tarkastella pelkästään going concern -lausuntoja ja, että niitä tarkasteltaisiin erillään muista mukautetuista lausunnoista.

Jenkins ja Velury (2008) tutkivat tilintarkastajan toimikauden pituuden ja tulosraportoinnin varovaisuuden välistä yhteyttä. Heidän tutkimuksessaan keskitytään ehdolliseen varovaisuuteen, tarkoittaen sitä, että yrityksen raportoituun kirjanpidolliseen tulokseen on huomioitu yrityksen samanaikaisesti kokemat taloudelliset tappiot varovaisuusperiaatteen mukaisesti. Varovaisuutta tutkijat mittaavat kolmella eri mittarilla, jotka vertailevat sekä hyvien että huonojen tulosuutisten oikea-aikaisuutta. Tutkimustulokset osoittavat, että tilintarkastajan varovaisuus kasvaa verrattaessa lyhyttä ja keskipitkää toimikautta keskenään. Kun verrataan keskipitkää ja pitkää toimikautta keskenään, ei varovaisuus kuitenkaan muutu. Tämä viittaa siihen, että raportoidussa tuloksessa esiintyvää varovaisuutta on todennäköisesti asiakassuhteen alkuvuosina melko vähän, mikä tarkoittaa sitä, että tilintarkastajan vaihtuessa huonojen uutisten ilmeneminen ei tapahdu oikea-aikaisesti. Täten tilintarkastajan riippumattomuuden ei katsota huonontuvan pitkässä asiakassuhteessa, sillä tilintarkastaja kykenee noudattamaan varovaisuusperiaatetta. Tutkijat eivät siten löydä tukea sille, että pakkorotaatiolla voidaan parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta.

Lin (2010) tutkimuksen tarkoituksena on laajentaa Jenkinsin ja Veluryn (2008) tekemää tutkimusta tarjoamalla empiiristä todistusta siitä, että tilintarkastajan toimikauden pituuden ja tulosraportoinnin välinen yhteys ei päde kaikkiin yrityksiin. Li (2010) toteaa, että tilintarkastajan toimikauden pituuden ja tulosraportoinnin varovaisuuden välinen positiivinen yhteys on olemassa vain isoissa yrityksissä ja yrityksissä, joissa tilintarkastaja harjoittaa vahvaa valvontaa asiakkaan taloudellisen tärkeyden vuoksi. Sitä vastoin pienissä ja tilintarkastajan vähäisessä valvonnassa olevien yritysten kohdalla tilintarkastajan toimikauden pituus ja tulosraportoinnin varovaisuus korreloivat negatiivisesti. Vaikka varovaisuutta mitataan eri mittareilla, edellä mainitut tulokset eivät muutu. Kaiken kaikkiaan tulokset osoittavat, että asiakkaan tärkeydellä on merkittävä rooli pitkäaikaisessa asiakassuhteessa, sillä tilintarkastajan riippumattomuus on enemmän uhattuna pienissä ja huonosti valvotuissa yrityksissä kuin suurissa asiakasyrityksissä. Täten Lin (2010) tutkimus antaa jonkin verran tukea pakkorotaatiolle ja lainsäätäjille, jotka ovat huolissaan toimiajan pituuden mahdollisesta negatiivisesta vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun.

Carcello ja Nagy (2004) haluavat selvittää, onko tilintarkastajan toimikauden pituudella ja vilpillisellä taloudellisella raportoinnilla yhteyttä. Tutkijat uskovat, että pitkä toimikausi (yhdeksän vuotta tai pidempi) vähentää tilintarkastajan skeptisyyttä ja vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden, mikä tekee vilpillisen taloudellisen raportoinnin esiintymisestä todennäköisempää. Lyhyessä asiakassuhteessa (kolme vuotta tai alle) tutkijat uskovat vilpillisen raportoinnin johtuvan asiakaskohtaisen tiedon ja osaamisen puutteesta. Tutkittaessa vuosina 1990–2001 kerättyä aineistoa tulokset osoittavat, että vilpillistä taloudellista raportointia esiintyy todennäköisemmin toimeksiantosuhteen kolmena ensimmäisenä vuonna. Tulokset eivät tue ajatusta, että pitkissä asiakassuhteissa tuotetaan todennäköisemmin virheellistä taloudellista raportointia. Täten riippumattomuus ei vaarannu asiakassuhteen pidetessä. Tutkijat haluavat kuitenkin huomauttaa, että tutkimus tehtiin ympäristössä, jossa tilintarkastajan rotaatio on vapaaehtoista, joten tuloksia ei välttämättä voida yleistää alueille, joissa rotaatio on pakollista.

Gul, Jaggi ja Krishnan (2007) tutkivat, onko konsultointipalkkioiden vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuteen riippuvainen tilintarkastajan toimikauden pituudesta. Aineistona he käyttivät yhdysvaltalaisia yrityksiä vuosilta 2000 ja 2001. Aikaisempien tutkimuksien tapaan he mittaavat tuloksen ohjauksen esiintyvyyttä tuloosikaistujen harkinnanvaraisten erien määrällä. Tutkimustulokset osoittavat, että tilintarkastajan riippumattomuus on vaarassa, kun tilintarkastaja saa lyhyellä toimikaudella korkeita konsultointipalkkioita. Tämä toteutuu kuitenkin vain silloin, kun asiakasyritys on pienikokoinen. Kun toimikausi on pitkä, ei tuloksissa havaita merkittävää yhteyttä konsultointipalkkioiden ja tuloksen ohjauksen välillä. Täten tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantuminen ei välttämättä johdu pelkistä konsultointipalkkioista vaan toimikauden pituus tulisi ottaa tarkastelussa myös huomioon. Lisäksi riippumattomuus ei heikkene pitkissä toimikausissa silloinkaan, kun tarkasteluun otetaan mukaan tilintarkastajan saamat konsultointipalkkiot.

Johnson, Khurana ja Reynoldsin (2002) tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, onko tilintarkastusyhteisön toimiajan pituudella yhteyttä tilinpäätösraportoinnin laatuun. Big6 -yhteisöjen asiakkaat jaetaan kolmeen ryhmään sen mukaan, onko tilintarkastusyhteisön ja asiakkaan suhde kestänyt lyhyen ajan (2–3 vuotta), keskipitkän ajan (4–8 vuotta) vai pitkän ajan (9 vuotta tai enemmän). Tutkimustuloksien

mukaan lyhyissä toimeksiantosuhteissa esiintyy enemmän poikkeavia jaksotuksia verrattuna keskipitkiin tai pitkiin toimeksiantosuhteisiin. Verrattaessa keskipitkää ja pitkää suhdetta keskenään tutkijat eivät löydä tilastollisesti merkittävää eroa jaksotuksissa. Tämä viittaa siihen, että riippumattomuus vahvistuu ensimmäisten vuosien jälkeen mutta ei muutu suuntaan tai toiseen verrattaessa keskipitkää ja pitkää toimikautta keskenään. Tutkijat esittävät, että jos lyhyissä asiakassuhteissa laadun heikentyminen johtuu kannustimista saada asiakkaan tulevaisuuden tulovirta haltuun, asiakassuhteen pituuden rajoittaminen voi lieventää laadun alentumista. Kuitenkin, jos laadun heikentyminen johtuu asiakaskohtaisen erikoisosaamisen puutteesta, ei pakkorotaatiolla voida parantaa tilannetta.

Chen ym. (2008) tutkivat taiwanilaisella aineistolla vastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön toimeksiantosuhteen pituuden vaikutusta tuloksen laatuun. Taiwan antaa hyvän alustan tutkimukselle, sillä maan lainsäädäntö vaatii, että pörs-siyhtiöiden tilinpäätöskertomuksissa mainitaan päävastuullisten tilintarkastajien nimet. Tuloksen laatua he mittaavat suoriteoikaistuilla harkinnanvaraisilla erillä. Tutkimustulokset osoittavat, että päävastuullisen tilintarkastajan toimikauden pidentessä harkinnanvaraisten erien määrä laskee merkittävästi. Sama vaikutus havaitaan myös silloin, kun tarkastelussa on tilintarkastusyhteisön toimiajan pituus. Tämä viittaa siihen, että pelkän vastuullisen tilintarkastajan tai koko tilintarkastusyhteisön vaihtaminen heikentää riippumattomuutta ja tilintarkastuksen laatua.

Carey ja Simnett (2006) tutkivat australialaisella aineistolla tilintarkastajan toimikauden pituuden ja tilintarkastuksen laadun välistä suhdetta. Tutkimuksessaan he mittaavat laatua kolmella yleisellä mittarilla: tilintarkastajan alttiudella antaa taloudellisessa ahdingossa olevalle yhtiölle mukautettu tilinpäätöslausunto, poikkeavien käyttöpääoman jaksotusten määrällä sekä sillä, kuinka yritys pääsee sille määrättyihin tulostavoitteisiin. Tuloksien mukaan tilintarkastuksen laatu heikkenee vastuullisen tilintarkastajan toimikausien pidentessä. Tutkimuksen mukaan erityisesti pienissä tilintarkastusyhteisöissä tilintarkastajan toimikauden pidentessä hänen alttiutensa antaa lausunto toiminnan jatkuvuudesta heikentyy. Poikkeavilla jaksotuksilla ja pitkällä toimeksiantosuhteella ei tuloksien mukaan ole yhteyttä. Tulostavoitteisiin pääseminen on jonkin verran yhteydessä toimikauden pituuden kanssa, koska pitkissä suhteissa tavoitteisiin pääseminen on todennäköisempää. Tämä saattaa viitata

siihen, että asiakassuhteen pidetessä johdon on helpompi päästä vaikuttamaan tulokseen, mikä tarkoittaa tilintarkastajan riippumattomuuden heikentymistä.

Manry, Mock ja Turner (2008) selvittävät tutkimuksessaan, onko päävastuullisen tilintarkastajan toimikauden pituudella vaikutusta tilintarkastuksen laadun huononemiseen, kun laadun määreenä on harkinnanvaraisten erien määrä tilinpäätöksessä. He käyttävät tutkimuksessaan kolmesta suuresta kansainvälisestä tilintarkastusyhteisöstä saatua dataa. Harkinnanvaraisten erien määrä on käänteisesti verrannollinen tilintarkastajan toimikauden pituuden kanssa, mikä johtaa siihen, että tilintarkastuksen laatu paranee päävastuullisen tilintarkastajan toimikauden myötä. Tätä ilmiötä havaitaan vain pienissä asiakasyrityksissä, joissa sama tilintarkastaja on ollut päävastuussa yli seitsemän vuotta. Tämä viittaa siihen, että pienissä yrityksissä tilintarkastajat rajoittavat enemmän johdon mahdollisuuksia ohjata tulosta ajan kuluessa. Isoissa yrityksissä ja pienissä yrityksissä, joissa toimeksiantosuhteen kesto on lyhyt, ei ole yhteyttä harkinnanvaraisten erien ja toimikauden pituuden välillä. Täten tilintarkastajan riippumattomuus ja tilintarkastuksen laatu eivät heikkene vaan päinvastoin paranevat asiakassuhteen keston pidetessä.

Myers, Myers ja Omer (2003) tutkivat tuloksen laadun ja tilintarkastajan toimikauden pituuden välistä yhteyttä harkinnanvaraisilla erillä. Tulokset viittaavat siihen, että tuloksen laatu paranee toimikauden pidetessä, eikä tilintarkastajan riippumattomuus vaarannu ajan mittaan. Tutkimuksessa todetaan, että pitkä toimikausi on yhteydessä äärimmäisten tulosta parantavien erien määrän laskuun. Tämä viittaa siihen, että asiakassuhteen pidetessä tilintarkastaja pystyy paremmin rajoittamaan johdon mahdollisuuksia ohjata yrityksen tulosta. Tuloksista nähdään myös, että äärimmäisten tulosta alentavien erien käyttö vähenee toimikauden pidetessä. Tämä viittaa siihen, että myös tilintarkastajien kyky rajoittaa johdon mahdollisuutta luoda varauksia tulevien vuosien tuloksen ohjausta varten paranee ajan mittaan. Täten tilintarkastajan riippumattomuuden voidaan katsoa olevan huonompi toimeksiantosuhteen alkuvuosina ja paranevan vuosien lisääntyessä.

Chi ja Huang (2005) tutkivat tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön toimikauden pituuden vaikutusta harkinnanvaraisiin eriin. Tutkimuksessaan he käyttivät taiwa-

nilaista aineistoa, sillä paikallinen lainsäädäntö vaatii, että päävastuullinen tilintarkastaja vaihdetaan tilintarkastusyhteisön sisällä. Tutkijat olettavat, että kuten Johnson ym. (2002) ja Myers ym. (2003) tutkimuksissa todettiin, tuloksen laatu on ensimmäisinä vuosina heikkoa. Tutkimuksen tulokset osoittavat tämän asiakaskohtaisen osaamisen tärkeyttä korostavan hypoteesin oikeaksi. Tutkijoiden seuraavan oletuksen mukaan tilintarkastajan tiedon ja osaamisen karttuessa siitä saatava hyöty heikkenee liiallisen tuttavallisuuden seurauksena. Tulokset osoittavat, että hypoteesin mukaisesti pitkissä asiakassuhteissa tuloksen laatu heikkenee. Asiakassuhteen pitää kuitenkin kestää lähes viisi vuotta, ennen kuin liiallisesta tuttavallisuudesta on haittaa. Viimeinen tutkijoiden oletamus on, että isoimmat tilintarkastusyhteisöt pystyvät nopeammin hankkimaan asiakaskohtaista osaamista, mikä pitää tutkimustuloksien mukaan paikkansa. Tämä ero isojen ja pienten tilintarkastusyhteisöjen välillä kuitenkin heikkene ajan mittaan. Kun tutkijat vertaavat päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön toimikauden pituuksien suhteellisia vaikutuksia keskenään, he toteavat, että tilintarkastusyhteisön toimikauden pituus on avainasemassa tuloksen laadun määrittelemisessä. Täten tuttavallisuuden ansiosta pystytään tarjoamaan laadukkaampaa tilintarkastusta mutta liiallinen tuttavuus, mitä esiintyy tutkimustuloksien mukaan viisi vuotta tai pidempään kestävässä toimeksiantosuhteissa, vaarantaa riippumattomuuden.

3.2. Päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön rotaatio

Pakollisen rotaation vuoksi tilintarkastajalla on rajattu aika, jonka sisällä riippumattomuutta vaarantavia ihmissuhteita voi kehittyä. Täten heillä saattaa olla suuremmat kannustimet suorittaa puolueetonta tilintarkastusta. Rotaation vastustajat, kuten tilintarkastusyhteisöt ovat kuitenkin sitä mieltä, että tilintarkastajan vaihtaminen aiheuttaa ylimääräisiä kustannuksia ja heikentää tilintarkastuksen laatua. Tilintarkastajan peräkkäisten toimikausien saman asiakkaan kanssa uskotaan lisäävän kustannustehokuutta ja tilintarkastajan mahdollisuuksia tarjota tilintarkastuksen oheispalveluita. Nämä hyödyt saattavat kuitenkin luoda kannustimia tilintarkastajalle tinkiä riippumattomuudestaan, sillä tilintarkastajat eivät halua menettää taloudellisesti kannattavia asiakkaitaan. (Dopuch, King & Schwartz 2001: 94, 115.)

Pakollisen rotaation piirissä uusi tilintarkastaja saattaa olla skeptisempi tilintarkastuksessa kuin edeltäjänsä, eikä hän välttämättä näe asiakasta jatkuvana tulon lähteenä. Tämä on mahdollista huolimatta siitä, onko tilintarkastaja vaihdettu pakon vuoksi vai vapaaehtoisesti. Asiakasyrityksen tarve vaihtaa tilintarkastajaa on kuitenkin pohjimmiltaan erilainen kuin asiakkaan halu vaihtaa tilintarkastajaa. Vaihtaessaan tilintarkastajaa vapaaehtoisesti yritys voi etsiä sellaisen tilintarkastusyhteisön, jonka näkemykset kirjanpidosta ja raportoinnista ovat sopusoinnussa yrityksen kanssa ja joka vaikuttaa mukautuvaisemmalta. Lisäksi vapaaehtoinen tilintarkastajan rotaatio antaa asiakasyritykselle mahdollisuuden ilmaista haluaan vaihtaa tilintarkastajaa tulevaisuudessa. Nämä edellä mainitut tekijät viittaavat siihen, että tilintarkastaja saattaa käyttäytyä eri tavalla asiakkaita kohtaan, jotka vaihtavat tilintarkastajaa vapaaehtoisesti ja jotka ovat pakotettuina tekemään niin. (Nagy 2005: 54.)

Daugherty, Dickins, Hatfield, ja Higgs (2012) tutkivat minkälaisia näkemyksiä tilintarkastajilla on pakkorotaatiosta ja kuinka siihen liittyvien säännöksiä tiukentaminen saattaa johtaa tilintarkastuksen laadun heikentymiseen. Tutkimusaineistona käytetään eri tilintarkastusyhteisöissä työskenteleviltä tilintarkastajilta kerättyjä haastatteluja ja kyselyjä. Tutkimustulokset osoittavat, että tilintarkastajat uskovat rotaation edesauttavan tilintarkastajan riippumattomuuden säilymistä. He ovat kuitenkin huolissaan siitä, että liian nopeatempoisen rotaation seurauksena tilintarkastuksen laatu saattaa kärsiä. Tilintarkastajan vaihtumisen seurauksena menetetään asiakaskohtaista osaamista, joten uuden tilintarkastuspartnerin tulee muun muassa saavuttaa johdon luottamus ja päästä selville siitä, minkälaista hallintotapaa yrityksessä harjoitetaan. Tutkimustulokset viittaavat siihen, että tilintarkastuspartnerit uskovat perusteellisen perehtymisjakson kestävän kahdesta kolmeen vuotta. Siksi tilintarkastajat ovat huolissaan siitä, että lyhyissä asiakassuhteissa osaaminen saattaa jäädä liian pinnalliseksi.

Gietzmann ja Sen (2002) tutkivat, onko rotaatiolla parantavaa vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen käyttämällä heidän omaa mallinnustaan. Tuloksien mukaan rotaation toivottavuus riippuu ratkaisevasti tilintarkastusmarkkinoiden rakenteen ominaispiirteistä ja siitä kuinka suuri paino yksittäisen asiakkaan antamilla palkkioilla on tilintarkastajan portfolioissa. Jos tilintarkastusmarkkinat ovat liian

puutteelliset, eli suuria asiakkaita on melko vähän, uudelleensijoitettavat tilintarkastajat ovat huolissaan asiakaskantansa menettämisestä, mikä altistaa heidät tekemään yhteistyötä asiakasyrityksen johdon kanssa. Tässä ympäristössä rotaatio saattaa vaikuttaa positiivisesti riippumattomuuteen. Kuitenkin, jos tilintarkastusmarkkinat ovat riittävän kehittyneet, pelko tulevien asiakkaiden menettämisestä huonontuneen maineen vuoksi on riittävän tehokas kannustin estämään johdon ja tilintarkastajan välisen juonittelun. Tällöin rotaatiosta ei ole niinkään hyötyä ja se luo vain turhia lisäkustannuksia. Täten ei voida olettaa, että rotaatio aina kohentaa tilintarkastajan kannustimia säilyttää riippumattomuutensa.

Dopuch, King ja Schwartzin (2001) tutkimuksessa selvitetään kuinka tilintarkastajan pakkorotaatio ja saman tilintarkastajan pitäminen vaikuttaa riippumattomuuteen. He käyttävät tutkimuksessaan kokeellista menetelmää selvittääkseen missä määrin pakkorotaatio lisää tilintarkastajan riippumattomuutta, kun sitä verrataan järjestelmään, jossa rajoituksia ei ole. Tutkimuksessa on myös mukana järjestelmä, jossa sama tilintarkastaja on pakko pitää tietyn ajan. Tutkimustulokset osoittavat, että eniten asiakkaalle suotuisia tilintarkastuskertomuksia esiintyy, kun tilintarkastajan rotaatiosta tai säilyttämisestä ei ole säännelty. Tämä on samassa linjassa näkemyksen kanssa, että tämän menettelytavan alaisena olevat tilintarkastajat ovat alttiita taloudellisille kannustimille ja ovat puolueellisia. Pakollisen rotaation piirissä esiintyy vähiten puolueellista raportointia, mikä on merkki siitä, että se voi parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta. Kun verrataan ryhmää, jossa tilintarkastajan pitäminen tietyn aikaa on pakollista ryhmään, jossa pitäminen ja rotaatio ovat pakollisia, tilintarkastajan puolueettomuus säilyy paremmin jälkimmäisessä.

Ruiz-Barbadillo, Gómez-Aguilar ja Carrera (2009) tutkivat riippumattomuuden ja pakkorotaation välistä yhteyttä. Riippumattomuuden mittarina he käyttivät toiminnan jatkuvuuslausunnon antamista taloudellisissa vaikeuksissa oleville espanjalaisille yrityksille. Heidän tutkimuksen mukaan pakkorotaatio ei lievennä taloudellisen riippuvuuden vaikutuksia. Päinvastoin tutkimustulokset antavat näyttöä sille, että pakkorotaatiolla ei voida parantaa riippumattomuutta ja se voi jopa vahingoittaa sitä. Tuloksien mukaan rotaatio vähentää tilintarkastajan halukuutta suojella mainettaan mikä viittaa siihen, että markkinaehtoiset riippumattomuuden suojakeinot eivät ole yhtä tehokkaita, kun rotaatio on pakollista.

Firth, Rui ja Wu (2012) tutkivat tilintarkastajan rotaation vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen kiinalaisella aineistolla. Maan ainutlaatuiset institutionaaliset ominaisuudet tarjoavat puitteet, jossa voidaan kattavasti vertailla eri rotaation muotoja eli tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota sekä vapaaehtoista että pakollista rotaatiota. Lisäksi nämä institutionaaliset ominaisuudet vaihtelevat suuresti eri puolilla Kiinaa, joten tutkijoilla on mahdollisuus testata vaikuttavatko markkina- ja oikeusinstituutit tilintarkastuksen laatuun rotaation tapahtuessa. Tutkimuksessaan he käyttivät laadun mittarina mukautetun lausunnon antamista. Tutkimustulokset osoittavat, että tilintarkastajan pakkorotaation ollessa käytössä mukautetun lausunnon antaminen on merkittävästi todennäköisempää kuin jos päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio ei ole pakollista. Tätä havaitaan kuitenkin vain alueilla, joissa on heikko oikeussäännöstö. Samanlaisia havaintoja on ryhmässä, jossa tilintarkastusyhteisön rotaatio on vapaaehtoista, vaikka tuloksien merkitsevyystaso on heikompi kuin pakollisen päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiossa. Muilla rotaation muodoilla, ei ole yhteyttä mukautetun lausunnon antamiselle. Täten tutkijat toteavat, että pakollisella päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiolla voidaan parantaa riippumattomuutta ja tilintarkastuksen laatua alueilla, joissa oikeussäännöstö on heikkoa. Tutkimuksen mukaan tilintarkastusyhteisön pakollinen vaihtaminen ei ole muita rotaation muotoja merkittävästi parempi.

Nagy (2005) tutkii, minkälainen vaikutus tilintarkastajan pakkorotaatiolla on tilintarkastuksen laatuun mittaamalla sitä harkinnanvaraisten erien määrällä. Tutkimus tapahtuu ainutlaatuisessa ympäristössä, sillä otantaan valitaan yrityksiä, jotka olivat Arthur Andersenin asiakkaita ja jotka joutuivat tilintarkastusyhteisön romahtamisen jälkeen vaihtamaan tilintarkastajaa. Tutkimustulokset osoittavat, että Jonesin muokatulla mallilla mitattuna harkinnanvaraisten erien määrä laskee huomattavasti tilintarkastajan vaihtumisen myötä pienissä asiakasyrityksissä. Isoissa yrityksissä tilintarkastajan vaihtuminen ei vaikuta harkinnanvaraisten erien määrään. Tätä voidaan mahdollisesti selittää sillä, että isommilla yrityksillä on enemmän neuvotteluvaltaa tilintarkastajaa kohtaan. Täten isoimmissa yrityksissä tilintarkastusyhteisön vaihtuminen saattaa heikentää tilintarkastajan riippumattomuutta.

Jackson, Moldrich ja Roebuck (2008) tutkivat tilintarkastusyhteisön pakkorotaation vaikutusta tilintarkastuksen laatuun australialaisissa pörssiyhtiöissä vuosina 1995–2003. Laadun mittareina he käyttivät harkinnanvaraisten erien määrää ja tilintarkastajan taipumusta antaa mukautettu lausunto toiminnan jatkuvuudesta. Harkinnanvaraisia eria tutkijat mittaavat muokatulla Jonesin mallilla. Tutkimustulokset antavat näyttöä sille, että tilintarkastusyhtiön rotaation pakottamisesta on erittäin vähäistä, ellei jopa olematonta hyötyä tilintarkastajan riippumattomuuden säilyttämiselle. Tutkimuksessa todetaan, että tilintarkastajan toimikauden pidetessä taipumus antaa lausunto toiminnan jatkuvuudesta kasvaa, mutta harkinnanvaraisilla erillä laatua mitattaessa ei huomata muutosta suuntaan taikka toiseen. Täten riippumattomuus ei heikkene suhteen edetessä. Tutkijat ehdottavat, että tilintarkastajan riippumattomuuden ja tilintarkastuksen laadun varmistamiseksi kehitettäisiin muita keinoja kuin pakkorotaatio.

Chi, Huang, Liao & Xie (2009) tutkivat tilintarkastajan pakollisen rotaation vaikutusta tilintarkastuksen laadun paranemiseen sen jälkeen, kun tilintarkastajan rotaatio tuli pakolliseksi Taiwanissa. Tutkimusaineisto kerätään vuodelta 2004 ja tilintarkastuksen laatua tutkitaan muokatulla Jonesin mallilla, joka mittaa tulostulokattujen harkinnanvaraisten erien määrää. Tutkimuksessa verrataan pakkorotaation piirissä olevia yrityksiä kolmeen muuhun joukkoon. Ensiksi niitä verrataan yrityksiin, joissa tilintarkastajan vaihtaminen ei ole pakollista. Toinen vertailujoukko on samat pakkorotaatioyritykset mutta vuosi ennen tilintarkastajan vaihtumista. Kolmas joukko koostuu yrityksistä, joissa tilintarkastaja vaihdetaan vapaaehtoisesti. Ainoastaan toisessa vertailujoukossa havaitaan laadun muutosta, sillä uusien tilintarkastuspartnereiden myötä laatu heikkenee. Täten tutkimustulokset antavat heikkoa näyttöä siitä, että rotaatiolla on yhteyttä laadun ja riippumattomuuden huononemiseen.

Litt, Sharma, Simpson ja Tanyi (2014) tutkivat tilintarkastajan rotaation vaikutusta tilinpäätösraportoinnin laatuun. He kokoavat yhdysvaltalaisesta aineistosta Sarbanes-Oxley -lain alaisuudessa olevat yhtiöt, jotka vaihtoivat vuosien 2000 ja 2004 välillä tilintarkastuspartneria ja jotka olivat vähintään seitsemänä peräkkäisenä vuonna saman tilintarkastusyhteisön asiakkaina. Tämän avulla tutkijat pystyvät erottamaan partnerirotaation firmarotaatiosta. Sarbanes-Oxley -lain 203 pykälän

mukaan tilintarkastuspartnerin toimiaika voi olla maksimissaan viisi vuotta, jonka jälkeen sama partneri ei voi toimia samassa yrityksessä päävastuullisena tilintarkastajana viiteen vuoteen. Tämän vuoksi tutkimuksen tarkasteluajankohta ulottuu vuoteen 2010, sillä tutkijat haluavat sisällyttää ajanjaksolle seuraavat tapahtumat: (1) tilintarkastuspartnerin ensimmäinen toimivuosi yrityksessä, (2) viisi vuotta myöhemmin tapahtuva rotaatio ja (3) rotaation jälkeinen vuosi, kun uusi partneri on aloittanut työskentelyn asiakasyrityksessä. Tutkijat mittaavat tilintarkastuksen laatua sillä, kuinka yrityksen johto käyttää harkinnanvaraisia eriä, jotta yritys pääsee tulostavoitteisiinsa. Harkinnanvaraisten erien arvioimiseen käytetään suorituskoikaistua Jonesin mallia. Tutkimustulokset antavat näyttöä sille, että tilinpäätösraportoinnin laatu ja tilintarkastajan riippumattomuus heikkenevät rotaation vuoksi. Erityisen alttiita rotaation haittavaikutuksille ovat isot asiakasyritykset ja Big4 -tilintarkastusyhteisöön kuulumattomat asiakkaat. Big4 -tilintarkastusyhteisöjen isoimmilla asiakkailla tämä haittavaikutus ilmenee ainoastaan ensimmäisenä rotaation jälkeisenä vuonna, kun puolestaan Big4 -yhteisöjen ulkopuolisilla tilintarkastajilla laadun heikentymistä esiintyy sekä isoilla että pienillä asiakkailla ainakin kolme vuotta. Nämä tulokset viittaavat siihen, että mitä monitahoisempi ja isompi asiakasyritys on sitä enemmän se tuottaa haasteita kaikille uusille tilintarkastuspartnereille mutta erityisesti niille, jotka eivät työskentele Big4 -yhteisöissä. Tilintarkastajan on kuitenkin helpompi mukautua rotaatioon, jos hänellä on jo toimialakohtaista osaamista ja hän työskentelee isossa tilintarkastustoimistossa.

Fargher, Lee ja Mande (2008) tutkivat australialaisella aineistolla onko päävastuullisen tilintarkastajan toimikaudella vaikutusta siihen, kuinka yrityksen johto pystyy käyttämään omaa harkintaa tuloksen ohjaamisessa. Harkinnanvaraisten erien määrää mitataan tutkimuksessa muokatulla Jonesin mallilla. Tutkijat arvelevat, että kun uusi vastuullinen tilintarkastaja on samasta tilintarkastusyhteisöstä kuin edeltävä laatu paranee, sillä uudella tilintarkastajalla on tuore näkökulma tilintarkastukseen. He kuitenkin uskovat, että kun koko tilintarkastusyhteisö vaihtuu, johto pääsee käyttämään enemmän harkintaansa tuloksen ohjauksessa toimeksiantosuhteen ensimmäisinä vuosina, koska uudella tilintarkastajalla ei ole vielä riittävästi tietoa yrityksen toiminnoista. Tutkimustulokset osoittavat nämä olettamukset oikeiksi, sillä firmarotaation seurauksena laatu heikkenee ja pelkän vastuullisen tilintarkastajan vaihtuessa laatu paranee toimeksiannon ensimmäisinä vuosina. Tulokset antavat

myös näyttöä sille, että harkinnanvaraisten erien määrä kasvaa ja tilintarkastuksen laatu heikkenee päävastuullisen tilintarkastajan suhteen pidetessä.

3.3. Yhteenveto aikaisemmista tutkimuksista ja hypoteesit

Tutkimusta tilintarkastajan riippumattomuuden ja tilintarkastuksen laadun muutoksista tilintarkastajan toimikauden pidetessä ja tilintarkastajan vaihtuessa on tehty tällä vuosituhannella runsaasti. Myös ulkopuolisten tahojen havaittua kuvaa riippumattomuudesta on tutkittu (esim. Ghosh ym. 2005; Daugherty ym. 2012). Kuitenkin tutkimuksia, joissa firmarotaatio on eritelty partnerirotaatiosta, on olosuhteiden rajoitteiden vuoksi tehty huomattavasti vähemmän. Sekä toimikauden pituutta että rotaatiota tarkastelevissa tutkimuksissa on saatu ristiriitaisia tuloksia. Tutkimuksissa riippumattomuutta on mitattu paljon mukautetun lausunnon, erityisesti going concern -lausunnon antamisella (esim. Geiger ym. 2002; Carey ym. 2006; Jackson ym. 2008; Ruiz-Barbadillo ym. 2009; Garcia-Blandon ym. 2015) sekä harkinnanvaraisilla erillä (esim. Manry ym. 2003; Chi ym. 2005; Nagy 2005; Gul ym. 2007; Chen ym. 2008; Chi ym. 2009; Litt ym. 2014). Myös tulosraportoinnin varovaisuutta on käytetty riippumattomuuden mittarina (esim. Jenkins ym. 2008; Li 2010).

Asiakassuhteen ensimmäisinä vuosina riippumattomuutta vaarantaa todennäköisesti asiakaskohtaisen tiedon ja osaamisen puute, mikä johtaa siihen, että asiakasyrityksen johto pystyy vaikuttamaan tilintarkastajan mielipiteisiin helpommin (Geiger ym. 2002; Fargher ym. 2008). Riippumattomuuden heikentyminen voi ilmetä esimerkiksi virheellisenä taloudellisena raportointina (Carcello ym. 2004) tai harkinnanvaraisten erien määrän kasvuna (Manry ym. 2003; Chen ym. 2008).

Eräissä tutkimuksissa todetaan, että tilintarkastajan riippumattomuus vaarantuu pitkissä asiakassuhteissa. Yli viisi vuotta kestäneissä asiakassuhteissa tilintarkastajasta on tullut liian tuttavallinen asiakkaan kanssa ja tuloksen laatu huononee (Chi ym. 2005). Lisäksi asiakasyrityksen koolla on vaikutusta, sillä pienissä asiakasyrityksissä riippumattomuus vaarantuu enemmän kuin isoissa (Carey ym. 2006; Li 2010). Tätä perustellaan sillä, että pienet yritykset eivät ole niin tarkan valvonnan

alla kuin isot asiakkaat, joten yrityksen johto pystyy vaikuttamaan helpommin tilintarkastajan päätöksiin (Li 2010). Riippumattomuuden heikentyminen voi ilmetä tuloksen laadun huonontumisen lisäksi tilintarkastajan heikentyneellä alttiudella antaa mukautettuja lausuntoja (Carey ym. 2006; Garcia-Blandon ym. 2015). Tutkimuksissa on mukautetuista lausunnoista käytetty yleisesti mittarina going concern -lausuntoa, mutta laajentamista muihinkin mukautettuihin lausuntoihin kannustetaan, sillä eri lausuntojen tarkastelu saattaa johtaa erilaisiin tuloksiin (Garcia-Blandon ym. 2015).

Useissa tutkimuksissa on päädytty siihen lopputulokseen, että tilintarkastajan riippumattomuus ei heikkene toimikauden pidetessä. Myös tilinpäätösinformaation käyttäjät uskovat, että riippumattomuus ei vaarannu ajan mittaan (Ghosh ym. 2005). Verrattaessa keskipitkää ja pitkää toimikautta keskenään, ei riippumattomuuden huomattu muuttuvan suuntaan tai toiseen (Johnson ym. 2002; Jenkins ym. 2008). Myös Knechel ym. (2007) toteavat, että riippumattomuudella ja toimikauden pituudella ei ole yhteyttä. Tämä on kuitenkin ristiriidassa Chi ym. (2005) tuloksien kanssa, sillä tutkimuksessaan he toteavat, että viiden vuoden jälkeen riippumattomuus vaarantuu. On huomattu, että toimikauden pidetessä virheellisen tilinpäätösraportoinnin määrä ei lisäännä ja varovaisuus tuloraportoinnissa kasvaa (Geiger ym. 2002; Carcello ym. 2004; Jenkins ym. 2008). Tutkimuksissa on myös todettu, että harkinnanvaraisten erien määrä laskee merkittävästi asiakassuhteen pidetessä, (Myers ym. 2003) eikä sillä ollut merkitystä tarkastellaanko päävastuullisen tilintarkastajan vai tilintarkastusyhteisön toimikauden pituutta (Chen ym. 2008). Pitkissä asiakassuhteissa edes tilintarkastajan saamat palkkiot eivät vaaranna riippumattomuutta (Gul ym. 2007). Asiakasyrityksen koko vaikuttaa riippumattomuuteen, sillä Manry ym. (2003) toteavat, että pienissä asiakasyrityksissä riippumattomuus vahvistuu toimikauden pidetessä. Tämä on ristiriidassa Lin (2010) tutkimustuloksien kanssa.

Siitä, onko rotaatiosta hyötyä tilintarkastajan riippumattomuuden säilyttämisessä, ei ole päästy yhteisymmärrykseen. Esimerkiksi Chi ym. (2009) ja Litt ym. (2014) tutkimuksissa havaitaan, että rotaatio vaikuttaa negatiivisesti riippumattomuuteen, kun sitä mitataan harkinnanvaraisilla erillä. Eräissä tutkimuksissa todetaan, että nimenomaan tilintarkastusyhteisön rotaatiolla on haitallisia vaikutuksia (Fargher ym. 2008; Jackson ym. 2008). Rotaation haitallista vaikutusta on selitetty muun muassa

sillä, että se heikentää tilintarkastajan halua suojella mainettaan, mikä johtaa siihen, että tilintarkastaja on alttiimpi riippumattomuuden vaarantamiselle (Ruiz-Barbadillo ym. 2009). Myös asiakasyrityksen koon vaikutusta on selvitetty rotaatiota tarkastelevissa tutkimuksissa. Nagyn (2005) tutkimuksen tuloksien mukaan harkinnanvaraisten erien määrä laskee huomattavasti firmarotaation myötä mutta isoissa yrityksissä riippumattomuus saattaa heikentyä. Tätä selitetään sillä, että isoilla yrityksillä on enemmän neuvotteluvaltaa tilintarkastajaan nähden.

Tutkimuksissa on saatu myös näyttöä sille, että rotaatio vahvistaa tilintarkastajan riippumattomuutta (Dopuch ym. 2001). Myös itse tilintarkastajat uskovat tähän, kunhan rotaatio ei tapahdu liian nopeasti (Daugherty ym. 2012). Gietzmann ym. (2002) esittävät, että tilintarkastusmarkkinoiden rakenteella on merkitystä siihen, onko rotaatiosta hyötyä. Heidän mukaansa heikoilla markkinoilla riippumattomuus paranee ja kehittyneillä markkinoilla rotaatio lähinnä aiheuttaa turhia lisäkustannuksia. Firth ym. (2012) ja Fargher ym. (2008) tutkimuksissa vertaillaan päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön välistä rotaatiota ja molemmissa tutkimuksissa todetaan, että päävastuullisen tilintarkastajan rotaation myötä riippumattomuus paranee. Fargher ym. (2008) mukaan tilintarkastusyhteisön vaihtaminen heikentää riippumattomuutta, mutta Firth ym. (2012) mukaan vapaaehtoisella tilintarkastusyhteisön rotaatiolla on positiivinen vaikutus. Tämä positiivinen vaikutus oli kuitenkin vähäisempi kuin tilintarkastuspartnerin rotaatiolla.

Tutkimuksista saadut ristiriitaiset tulokset viittaavat siihen, että lisätutkimukselle on tarvetta. Tässä tutkimuksessa on tarkoitus vertailla tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaation vaikutuksia riippumattomuuteen. Hypoteesit muodostetaan Fargherin ym. (2008) tutkimuksen tuloksiin pohjautuen. Firmarotaation jälkeen ensimmäisinä toimeksiantovuosina asiakasyrityksen johto pystyy käyttämään enemmän omaa harkintaa tuloksen ohjauksessa, koska uudella tilintarkastajalla ei vielä ole asiakaskohtaista osaamista (Fargher ym. 2008). Täten muodostetaan ensimmäinen tutkimushypoteesi:

H1: Harkinnanvaraisten erien määrä kasvaa, kun tilintarkastusyhteisö vaihtuu.

Uuden tilintarkastajan katsotaan tuovan tuoreen näkökulman tilintarkastukseen, kun hän on samasta tilintarkastusyhteisöstä kuin edellinen tilintarkastaja. Tämä johtaa siihen, että asiakasyrityksen johdon oman harkinnan käyttö vähenee (Fargher ym. 2008). Täten muodostetaan tutkimuksen toinen hypoteesi seuraavasti:

H2: Harkinnanvaraisten erien määrä vähenee, kun päävastuullinen tilintarkastaja vaihtuu.

4. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä kappaleessa kerrotaan ensin tutkimuksessa käytettävästä aineistosta, sen valintaperusteista ja rajauksista sekä tietokannoista, joista aineisto kerätään. Tämän jälkeen esitellään Jonesin (1991) muunneltu malli, jolla lasketaan harkinnanvaraiset erät. Lopuksi käydään läpi regressiomallit, joilla testataan tutkimushypoteeseja ja mallien muuttujat. Tutkimuksen reliabiliteettia pyritään vahvistamaan käymällä läpi aineistonkeruuprosessi ja aineistoon tehdyt muokkaukset mahdollisimman tarkasti. Täten pyritään varmistamaan tutkimuksen tulosten toistattavuus. Validiteettia vahvistetaan käyttämällä menetelmiä ja muuttujia, joita on käytetty aikaisemmissa tutkimuksissa, jotta varmistutaan siitä, että tutkimus mittaa sitä, mitä on tarkoitus. Tutkimuksen validiteettia arvioidessa tulee muistaa, että riippumattomuus on monitahoinen käsite ja sitä voidaan tutkia harkinnanvaraisten erien lisäksi eri mittareilla esimerkiksi mukautetun lausunnon antamisella.

4.1. Tutkimusaineisto ja tietokannat

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kuinka eri rotaatiomuodot vaikuttavat tilintarkastajan riippumattomuuteen suomalaisissa listatuissa pörssiyhtiöissä. Rajaus tehtiin nimenomaan suomalaisiin yhtiöihin, sillä tilintarkastuslain (18.9.2015/1141) 3 luvun 5 § mukaan tilintarkastajan antaman tilintarkastuskertomuksen on oltava allekirjoitettu, minkä vuoksi päävastuullisen tilintarkastajan vaihdokset ovat helposti havaittavissa. Tarkasteluväliksi valittiin vuodet 2009–2017, jotta pystytään identifioimaan riittävä määrä sekä päävastuullisen tilintarkastajan että tilintarkastusyhteisön vaihdoksia. Tutkimuksessa tarvittavat tilinpäätökset kerättiin Orbis tietokannasta. Samassa tietokannassa tehtiin myös aineiston rajaukset.

Aineistosta rajattiin ulkopuolelle rahoitus ja vakuutusalan yritykset, joiden SIC-koodi on väliltä 6000–6999, koska kyseisten toimialojen yrityksille on vaikea laskea harkinnanvaraisia eriä (Choi, Kim, Kim & Zang 2010: 82). Aineistosta rajattiin ulkopuolelle myös yritykset, joilta ei löydy tilinpäätöstietoja Orbis tietokannasta koko

tarkasteluväliltä. Otoksesta otettiin vielä kaksi yritystä pois, koska niille ei ollut saatavilla kaikkia tarvittavia tietoja valitulta ajanjaksolta. Lopulliseksi otoskooksi muodostui 86 yritystä. Taulukoon 1 on tiivistetty yritysjoukon muodostuminen.

Taulukko 1. Yritysjoukon muodostuminen Orbis tietokannassa.

Suomalaiset yritykset	1.501.039
Vähennetään: yritykset, jotka eivät ole listattuna Helsingin pörssissä	(1.500.895)
Vähennetään: yritykset, jotka toimivat SIC toimialoilla 6000–6999	(18)
Vähennetään: yritykset, joista ei ole saatavilla kaikkia tilinpäätöksiä 2009–2017	(38)
Vähennetään: yritykset, joilla muita puuttuvia tietoja	(2)
Yrityksiä yhteensä	<u>86</u>

Tiedot tilintarkastajan vaihtumisesta kerättiin Voitto+ tietokannasta sekä yritysten nettisivuilta. Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioksi luokitellaan se, että tilinpäätöskertomuksen allekirjoittanut tilintarkastaja on vaihtunut, mutta hän on samasta tilintarkastusyhteisöstä kuin edeltäjänsä. Kun sekä tilintarkastaja, että tilintarkastusyhteisö vaihtuu, kyseessä on tilintarkastusyhteisön rotaatio. Tilanteessa, jossa allekirjoittaneita tilintarkastajia on kaksi, vaaditaan, että molemmat ovat vaihtuneet. Aineistosta identifioitiin 81 päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota ja 40 tilintarkastusyhteisön rotaatiota. Havaintojen jakautuminen vuosittain on esitetty taulukossa 2.

Taulukko 2. Tilintarkastajan rotaatiot vuosittain ennen aineiston muokkaamista.

Vuosi	Firmarotaatio DIFF	Partnerirotaatio SAME	Ei rotaatiota	Yhteensä
2010	7	4	75	86
2011	3	6	77	86
2012	6	11	69	86
2013	2	8	76	86
2014	6	10	70	86
2015	5	19	62	86
2016	5	9	72	86
2017	6	14	66	86
2010–2017	40 (5.8%)	81 (11.8%)	570 (82.4%)	688 (100%)

4.2. Harkinnanvaraisten erien määrittely

Tuloksen ohjauksen laajuutta on vaikea arvioida, mikä tekee aihepiirin tutkimuksesta haasteellista (Höglund 2013: 2336). Tuloksen ohjauksen analysointi kohdistuu usein harkinnanvaraisten erien käytön tarkasteluun. Olemassa olevat mallit vaihtelevat yksinkertaisista, joissa harkinnanvaraiset erät ja kokonaisjaksotukset arvioidaan samansuuruisiksi, enemmän kehittyneisiin malleihin (Dechow, Sloan & Swaney 1995: 194).

Tutkimuksessaan Dechow ym. (1995) vertailevat Healyn (1985), DeAngelon (1986), Jonesin (1991) alkuperäisen ja muunnellun mallin sekä Dechowin ja Sloanin (1991) toimialamallin suorituskkyä. Tutkimustulokset osoittavat, että kaikki mallit toimivat kohtalaisen hyvin sattumanvaraisten testivuosi otoksissa. Ongelmia kuitenkin ilmenee, kun malleja sovelletaan sellaisiin vuosiin, jolloin yrityksen taloudellinen suorituskky on ollut erityisen korkea. Tutkimuksessa todetaan, että vertailuissa olleista malleista Jonesin (1991) muunnellulla mallilla kyetään parhaiten arvioimaan harkinnanvaraisten erien määrää tilinpäätöksessä. Guay, Kothari ja Watts (1996) tutkivat myös samojen harkinnanvaraisten erien määrittelyyn kehitettyjä malleja kuin Dechow ym. (1995). Tulokset osoittavat, että ainoastaan Jonesin (1991) alkuperäinen

malli ja sen muunneltu versio pystyvät arvioimaan harkinnanvaraisten erien määrän oikein. Tästä syystä tässä tutkimuksessa harkinnanvaraisia eriä arvioitiin Dechowin ym. (1995) esittelemällä Jonesin muunnellulla mallilla.

Jonesin (1991) esittelemää lineaarisen regression mallia, jossa perimmäinen oletus on, että tulosta ohjataan kirjanpidon jaksotuksien kautta, on eniten käytetty malli tuloksen ohjauksen mittaamisessa. Jonesin (1991) mallin tarkoituksena on jakaa yrityksen siirtyvät erät harkinnanvaraisiin ja ei-harkinnanvaraisiin. Ei-harkinnanvaraiset erät ovat eriä, joita yrityksen johto ei pysty juurikaan hallitsemaan, kun taas harkinnanvaraiset erät kertovat tuloksen ohjauksesta. (Höglund 2013: 2366–2367.) Alkuperäisessä Jonesin (1991) mallissa oletetaan, että ei-harkinnanvaraisten erien määrä ei pysy muuttumattomana tilikaudesta toiseen ja yrityksen taloudellisten olosuhteiden muutoksien vaikutus pyritään ottamaan huomioon (Dechow ym. 1995: 198). Kokonaisjaksotuksiin sisältyy käyttöpääomatilien, kuten myyntisaamisten, ostovelkojen ja varaston muutoksia. Yrityksen taloudellista ympäristöä kuvataan liikevoiton avulla, sillä se on objektiivinen mittari yrityksen toiminnoista ennen johdon suorittamaa tuloksen ohjausta. (Jones 1991: 211–212).

Harkinnanvaraisten erien määrittely tapahtuu alkuperäisessä Jonesin (1991: 211) mallissa seuraavan kaavan avulla:

$$(1) \quad \begin{aligned} TA_{it}/A_{it-1} = & \beta_{1i} (1/A_{it-1}) + \beta_{2i}(\Delta REV_{it}/A_{it-1}) + \\ & \beta_{3i}(PPE_{it}/A_{it-1}) + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

jossa

TA_{it}	= Kokonaisjaksotukset yrityksellä i vuonna t
A_{it-1}	= Taseen loppusumma yrityksellä i vuonna $t-1$
ΔREV_{it}	= Liikevaihdon muutos yrityksellä i vuonna t
PPE_{it}	= Käyttöomaisuuden määrä yrityksellä i vuonna t
ε_{it}	= Jäännöstermi, joka kuvastaa harkinnanvaraisia eriä yrityksellä i tilikaudella t

Kaikki muuttujat suhteutetaan edeltävän vuoden taseen loppusummaan heteroskedastisuuden vähentämiseksi. (Jones 1991: 212).

Kokonaisjaksotukset määritellään Jonesin (1991: 211) mallissa seuraavan kaavan avulla:

$$(2) \quad TA_t = \Delta CA_t - \Delta C_t - \Delta CL_t - DAE_t$$

jossa

TA_t	= Kokonaisjaksotukset vuonna t
CA_t	= Rahoitus- ja vaihto-omaisuus vuonna t
C_t	= Rahat ja pankkisaamiset sekä lyhytaikaiset sijoitukset vuonna t
CL_t	= Lyhytaikainen vieras pääoma vuonna t
DAE_t	= Poistot ja arvonalentumiset vuonna t
Δ	= muutos, laskettu vuoden t ja $t-1$ arvojen erotuksena

Mallissa määritellään ei-harkinnanvaraiset erät myyntituoton avulla, mutta oletetaan että tuloihin ei sisälly harkinnanvaraisuutta. Tilanteessa, jossa yrityksen tulosta ohjataan tulokseen sisältyvillä harkinnanvaraisilla erillä, mallin mukaisten ei-harkinnanvaraisten erien määrä kasvaisi, mikä johtaisi siihen, että mallin antama arvio harkinnanvaraisista eristä vääristyisi ja lähestyisi nollaa (Dechow ym. 1995: 199). Tämän tilanteen välttämiseksi Dechow ym. (1995) kehittivät muunnellun Jonesin (1991) mallin. Malli eroaa alkuperäisestä siten, että liikevaihdon muutoksesta vähennetään myyntisaamisten muutos.

Dechow ym. (1995) määrittelemän muunnellun Jonesin mallin kaava on muotoa:

$$(3) \quad TA_{it}/A_{it-1} = \beta_{1i} (1/A_{it-1}) + \beta_{2i}((\Delta REV_{it}-\Delta AR)/A_{it-1}) + \beta_{3i}(PPE_{it}/A_{it-1}) + \varepsilon_{it}$$

jossa muuttujat samat kuin edellä ja

AR = Myyntisaamiset

4.3. Regressioanalyysi

Tämän tutkimuksen regressiomallin selitettävä muuttuja on tilintarkastajan riippumattomuutta kuvaava harkinnanvaraisten erien määrän itseisarvo. Harkinnanvaraisten erien muutosta pyritään selittämään regressiomalliin aikaisempien tutkimuksien perusteella valittujen selittävien muuttujien avulla. Useissa aihepiirien tutkimuksissa kontrollimuuttujana on ollut myös Big4 eli onko tilintarkastaja Big4 -yhteisöstä vai ei. Aikaisemmat tutkimukset ovat todenneet, että verrattaessa pieniin tilintarkastusyhteisöihin suuremmat tilintarkastusyhteisöt pyrkivät rajoittamaan harkinnanvaraisten erien määrää enemmän (Fargher ym. 2008: 168–169). Tämän tutkimuksen otannassa oli vain muutama tilintarkastaja Big4 -yhteisöjen ulkopuolelta, joten tutkimuksessa otettiin kyseinen kontrollimuuttuja pois. Mallit mukailevat Fargher ym. (2008) tutkimusta.

Ensimmäistä hypoteesia testataan seuraavalla mallilla:

$$(4) \quad |DACCR| = \beta_1 DIFF_{it} + \beta_2 FIRMAGE_{it} + \beta_3 LNSIZE_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \beta_5 GROW_{it} + \beta_6 ROA_{it} + \beta_7 OCF_{it} + \beta_8 ACC_{it} + \varepsilon_{it}$$

jossa

DACCR	harkinnanvaraisten erien itseisarvo. Tätä käytetään mittaamaan tilintarkastajan riippumattomuutta. Harkinnanvaraisten erien määrän odotetaan kasvavan firmarotaation ja vähenevän partnerirotaation kohdalla (Fargher ym. 2008: 175). Toisin sanoen riippumattomuus heikkenee firmarotaation ja vahvistuu partnerirotaation myötä. Tässä tutkimuksessa käytetään harkinnanvaraisten erien itseisarvoa, sillä riippumattoman tilintarkastajan oletetaan puuttuvan
-------	--

tulosta vähentävään ja tulosta kasvattavaan tuloksenohjaukseen. (Chung & Kallapur 2003: 939).

DIFF	muuttuja saa arvon 1, kun tilintarkastusyhteisö vaihtuu, muuten 0.
FIRMAGE	asiakasyrityksen ikä mitattuna vuosina yhtiön listautumisesta. Harkinnanvaraisten erien määrän on todettu vaihtelevan yrityksen elinkaaren aikana ja yrityksen vanhetessa jaksotuksien odotetaan olevan vakaampia (Myers ym. 2003: 790; Chi ym. 2009: 369). Yrityksen iän odotetaan korreloivan positiivisesti harkinnanvaraisten erien kanssa (Fargher ym. 2008: 174).
LNSIZE	asiakasyrityksen koko, jota mitataan ottamalla luonnollinen logaritmi taseen loppusummasta. Suurten yritysten on todettu raportoivan suurempia kokonaisjaksotuksia ja niiden määrässä on vähemmän vaihtelua (Myers ym. 2003: 790). Suuremmilla yrityksillä harkinnanvaraisten erien määrän odotetaan vähenevän (Fargher ym. 2008: 174).
LEV	velkaantuneisuusaste, joka lasketaan jakamalla vieras pääoma taseen loppusummalla. Yrityksien, joilla on korkea velkaantuneisuusaste, on todettu harjoittavan herkemmin tuloksenohjausta erityisesti tulosta kasvattavien harkinnanvaraisten erien avulla (Becker ym. 1998: 13).
GROW	liiketoiminnan kasvu mitattuna liikevaihdon muutoksena prosentteina vuodesta $t-1$. Muuttujan odotetaan korreloivan positiivisesti harkinnanvaraisten erien kanssa (Fargher ym. 2008: 174).
ROA	pääoman tuottoaste laskettuna jakamalla vuoden $t-1$ tilikauden voitto tai tappio vuoden $t-2$ taseen loppusummalla.

Mallissa käytetään edeltävän vuoden pääoman tuottoastetta, sillä sen on havaittu olevan yhteydessä harkinnanvaraisiin eriin. (Chung & Kallapur 2003: 942). Pääoman tuottoasteen ja harkinnanvaraisten erien odotetaan korreloivan positiivisesti (Fargher ym. 2008: 174).

OCF liiketoiminnan kassavirta jaettuna vuoden $t-1$ taseen loppusummalla. Jaksotuksien ja liiketoiminnan kassavirran on todettu korreloivan negatiivisesti (Myers ym. 2003: 790).

ACC kokonaisjaksotukset vuonna $t-1$ jaettuna taseen loppusummalla vuonna $t-2$. Edellisen vuoden kokonaisjaksotuksia kuvaajalla muuttujalla kontrolloidaan edeltävien vuosien kokonaisjaksotuksien määrän suhdetta välittömästi seuraavien vuosien jaksotuksien määrään (Fargher ym. 2008:168). Edellisten vuosien kokonaisjaksotusten odotetaan korreloivan harkinnanvaraisten erien kanssa negatiivisesti.

Toista hypoteesia testataan mallilla:

$$(5) \quad |DACCR| = \beta_1 SAME_{it} + \beta_2 FIRMAGE_{it} + \beta_3 LNSIZE_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \beta_5 GROW_{it} + \beta_6 ROA_{it} + \beta_7 OCF_{it} + \beta_8 ACC_{it} + \varepsilon_{it}$$

jossa muuttujat ovat samat kuin edellä ja

SAME muuttuja saa arvon 1, kun pelkkä päävastuullinen tilintarkastaja vaihtuu, muuten 0.

5. TUTKIMUSTULOKSET

Tässä kappaleessa käydään läpi tutkimuksessa saatuja tuloksia. Analyysit suoritetaan SAS Enterprise Guide 7.1 -tilasto-ohjelmalla. Ensin tarkastellaan aineiston muuttujien normaalijakautuneisuutta ja aineistossa esiintyviä poikkeavia havaintoja. Tämän jälkeen analysoidaan aineiston yleisiä tunnuslukuja sekä muuttujien välisiä korrelaatioita. Lopuksi suoritetaan regressioanalyysi hypoteesien testaamiseksi, esitellään sen tulokset ja pohditaan tuloksien yleistettävyyttä.

5.1. Muuttujien normaalijakautuneisuus ja poikkeavat havainnot

Monimuuttujamenetelmiä käytettäessä oletetaan, että aineisto on satunnainen otos normaalisti jakautuneesta populaatiosta. Tämä johtaa siihen, että kun oletus pitää paikkansa, myös muuttujat ovat normaalisti jakautuneita. Normaalitetta mitataan usein Kolmogorov-Smirnovin testillä. Testillä on kuitenkin taipumus hylätä normaalijakaumaoletus liian herkästi, kun sitä sovelletaan isoon populaatioon. Siksi normaaliuden arvioimiseksi suositellaan graafisia menetelmiä sekä vinous- ja hui-pukkuusarvojen tarkastelua. (Metsämuuronen 2006: 567, 576–577.)

Ennen kun regressioanalyysi aloitetaan, tutkitaan aineistossa olevia poikkeavia havaintoja, sillä ne vaikeuttavat korrelaatiokertoimen tulkintaa. Poikkeavat havainnot yleensä pienentävät korrelaatiota koska ne muuttavat regressiosuoran asentoa pois optimaalisesta. Poikkeavat havainnot tulee joko korjata, muuntaa tai poistaa aineistosta. (Metsämuuronen 2006: 573–574.) Aineiston poikkeavia havaintoja tarkastellaan laatikko-viikset -kuvion avulla. Harvinaisen poikkeavaksi havainnoksi luokitellaan havainto, joka on enemmän kuin kolme laatikon mittaa 75% kvartiilin yläpuolella tai 25% kvartiilin alapuolella.

Muuttujien |DACCRI|, LEV, GROW, ROA, OCF ja ACC arvoista poistettiin harvinaisen poikkeavat havainnot, jotta muuttujien jakaumaa saatiin enemmän normaali-

lijakautuneemmaksi. Muuttujalla FIRMAGE on kahden yrityksen kohdalla harvinaisen poikkeava havainto. Havaintoja ei kuitenkaan poistettu, sillä yritysten muut arvot eivät ole tavanomaisesta poikkeavia. Muuttujille |DACCR| ja FIRMAGE tehtiin muuttujamuunnokset ottamalla arvoista neliöjuuri, jotta muuttujien vinoutta oikealle saatiin vähennettyä. Muuttujalle LNSIZE ei tehty muutoksia. Lopulliseksi otoskooksi muodostui 538 havaintoa.

5.2. Aineiston kuvailu ja yleiset tunnusluvut

Taulukossa 3 esitetään kaavojen (4) ja (5) muuttujien tunnuslukuja. Selitettävän muuttujan eli harkinnanvaraisten erien itseisarvojen neliöjuuren pienin arvo on 0,01 ja suurin 0,52 (Taulukko 3.). Jokaisella tutkimuksen yrityksellä on siis ainakin jonkin verran harkinnanvaraisia eriä, mutta määrät ovat pieniä. Näyttäisi siis siltä, että Big4 tilintarkastajat pystyvät hyvin rajoittamaan yritysjohtoon tuloksen ohjausta. Muuttujat DIFF ja SAME ovat dummy-muuttujia, joten ne saavat ainoastaan arvon 0 tai 1. Molempien muuttujien mediaanit ovat 0 (Taulukko 3.), mikä viittaa siihen, että muuttujat ovat saaneet enemmän arvoja 0 kuin 1. Aineistossa on siis enemmän havaintoja jossa tilintarkastajan vaihdosta ei ole tapahtunut. Yrityksen iän neliöjuuri vaihtelee välillä 2,45–8,72 ja kokoa kuvaavan muuttujan SIZE luonnollinen logaritmi saa arvoja välillä 8,23–17,53 (Taulukko 3.). Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa mukana olevien yritysten ikä ja koko vaihtelevat paljon. Tämä on nähtävissä myös muuttujien keskihajontaluvuissa, sillä ne ovat aineiston muuttujista suurimmat. Velkaantuneisuusastetta kuvaava muuttuja LEV saa arvoja välillä 0,13–1,1 (Taulukko 3.) Tämä viittaa siihen, että tutkimuksessa on mukana vakavaraisuudeltaan sekä huonoja että hyviä yrityksiä.

Liiketoiminnan kasvua kuvaava muuttujan GROW mediaani on 0,02 ja se saa sekä positiivisia että negatiivisia arvoja (Taulukko 3.). Aineistossa on täten yrityksiä, joiden liikevaihto on kasvanut tai vähentynyt. Lisäksi mediaanin ollessa lähellä nollaa tarkoittaa se sitä, että noin puolella liikevaihto on kasvanut ja noin puolella se on vähentynyt. Pääoman tuottoaste ROA sekä liiketoiminnan kassavirta OCF saavat

myös sekä positiivisia että negatiivisia arvoja, (Taulukko 3.) mikä tarkoittaa, että aineistossa on kannattavuudeltaan sekä hyviä että heikkoja yrityksiä ja että osalla yrityksistä sisään tulee vähemmän rahaa kuin mitä sitä menee ulos. Kokonaisjaksotuksien määrä (ACC) saa tutkimuksen yrityksissä sekä positiivisia ja negatiivisia arvoja ja sen arvo vaihtelee keskiarvon välillä vähemmän kuin harkinnanvaraisten erien määrää. (Taulukko 3.). Täten voidaan todeta, että tutkimusaineistossa on monipuolisesti erilaisia yrityksiä. Muuttujien keskiarvot ja mediaanit ovat suhteellisen lähellä toisiaan. Lisäksi muuttujien histogrammit noudattavat pääsääntöisesti hyvin normaalijakaumaa (Liite 1.) Täten muuttujien voidaan sanoa olevan peräisin normaali-jakautuneesta populaatiosta.

Taulukko 3. Muuttujien tunnuslukuja.

Muuttuja	Pienin arvo	Suurin arvo	Keskiarvo	Mediaani	Keskihajonta
SQ DACCR	0.01	0.52	0.22	0.20	0.10
DIFF	0.00	1.00	0.05	0.00	0.22
SAME	0.00	1.00	0.13	0.00	0.33
SQFIRMAGE	2.45	8.72	4.78	4.58	0.90
LNSIZE	8.23	17.53	12.79	12.65	1.98
LEV	0.13	1.10	0.55	0.57	0.14
GROW	-0.45	0.51	0.02	0.02	0.14
ROA	-0.20	0.25	0.04	0.04	0.07
OCF	-0.21	0.35	0.08	0.07	0.07
ACC	-0.34	0.27	-0.05	-0.05	0.08
n=538					

Tilintarkastusyhteisön vaihtuessa harkinnanvaraisten erien muuttujan keskiarvo kasvaa 0,01 yksikköä, (Taulukko 4.) joten muutos on samassa linjassa tutkimushypoteesin H1 kanssa. Päävastuullisen tilintarkastajan vaihtuessa muutos on 0,02 yksikköä (Taulukko 4). Tämä on ristiriidassa tutkimushypoteesin H2 kanssa, koska partnerirotaation myötä harkinnanvaraisten erien määrän oletettiin vähenevän. Huomioitavaa on myös se, että harkinnanvaraisten erien keskiarvo nousi enemmän partneri- kuin firmarotaation kohdalla. Tämä viittaisi siihen, että riippumattomuus heikkenee enemmän partnerirotaation jälkeen kuin firmarotaation. Edellisvuoden kokonaisjaksotuksien määrä ACC määrä vähenee sekä partneri- että firmarotaation

jälkeisenä vuotena, eli kokonaisjaksotukset ovat olleet edeltävän tilintarkastajan viimeisenä toimeksiantovuotena alhaisemmat. Poikkeavien havaintojen poistamisen jälkeen aineistossa havaittiin 27 tilintarkastusyhteisön ja 69 päävastuullisen tilintarkastajan vaihdosta. (Taulukko 4.) Täten päävastuullisen tilintarkastajan (12,8 %) ja tilintarkastusyhteisön (5 %) vaihtumisen sekä tilikausien, jolloin tilintarkastajan ro-
taatiota ei tapahtunut ollenkaan (82,2 %) havainnot jakautuvat varsin epätasaisesti.

5.3. Korrelaatio

Regressioanalyysin oletuksena on, että selittävät muuttujat eivät korreloi liian paljon keskenään ja että selittävät muuttujat korreloivat kohtuullisesti selitettävän muuttujan kanssa. Jos selittävät muuttujat korreloivat liian paljon keskenään syntyy multikollineaarisuutta. (Metsämuuronen 2006: 645.) Muuttujien välistä korrelaatiota mitataan Pearsonin korrelaatiokertoimella.

Muuttujaparien korrelaatioista 10 on tilastollisesti erittäin merkitseviä ja 6 tilastollisesti merkitseviä. Sekä selittävien muuttujien keskinäiset että selitettävän ja selittävien muuttujan väliset korrelaatiot ovat kohtuullisia, koska ne saavat arvoja välillä -0,357-0,481 (Taulukko 5.). Pearsonin korrelaatiokertoimien perusteella ongelmaa multikollineaarisuuden kanssa ei pitäisi olla, mutta asiaa tarkastellaan uudestaan regressioanalyysin yhteydessä.

Muuttujien |DACCRR| ja DIFF välinen korrelaatiokerroin on 0,041 (Taulukko 5.). Harkinnanvaraisten erien ja tilintarkastusyhteisön vaihtumisen välillä on havaittavissa positiivinen korrelaatio mikä tarkoittaa sitä, että tilintarkastusyhteisön vaihtumisen jälkeen harkinnanvaraisten erien määrä lisääntyy hieman. Tämä korrelaatio ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevää. Muuttujien |DACCRR| ja SAME välinen korrelaatiokerroin on 0,040 (Taulukko 5.). Kerroin viittaa siihen, että päävastuullisen tilintarkastajan vaihtumisen jälkeen harkinnanvaraisten erien määrä kasvaa vähemmän kuin tilintarkastusyhteisön vaihtumisen jälkeen. Korrelaatio ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevää.

Taulukko 4. Tunnusluvut jaoteltuna muuttujien DIFF ja SAME arvojen mukaan.

		Pienin arvo	Suurin arvo	Kes- kiarvo	Mediaani	Keskiha- jonta
DIFF	0	SQ DACCR	0.01	0.52	0.22	0.10
		SQFIRMAGE	2.45	8.72	4.79	0.90
		LNSIZE	8.23	17.53	12.79	1.98
		LEV	0.14	1.10	0.55	0.14
		GROW	-0.45	0.51	0.02	0.13
		ROA	-0.20	0.25	0.04	0.07
		OCF	-0.21	0.35	0.08	0.07
		ACC	-0.34	0.27	-0.05	0.08
	1	SQ DACCR	0.07	0.49	0.23	0.10
		SQFIRMAGE	3.46	6.40	4.64	0.73
		LNSIZE	9.57	15.71	12.88	1.94
		LEV	0.13	0.85	0.58	0.15
		GROW	-0.20	0.51	0.05	0.17
		ROA	-0.17	0.15	0.01	0.07
		OCF	-0.13	0.27	0.06	0.07
		ACC	-0.22	0.17	-0.07	0.10
SAME	0	SQ DACCR	0.01	0.52	0.21	0.10
		SQFIRMAGE	2.45	8.72	4.78	0.89
		LNSIZE	8.23	17.40	12.78	1.97
		LEV	0.13	1.10	0.55	0.14
		GROW	-0.45	0.51	0.02	0.14
		ROA	-0.20	0.25	0.04	0.07
		OCF	-0.21	0.30	0.08	0.07
		ACC	-0.34	0.27	-0.05	0.08
	1	SQ DACCR	0.02	0.51	0.23	0.11
		SQFIRMAGE	2.45	8.72	4.78	0.94
		LNSIZE	9.01	17.53	12.90	2.08
		LEV	0.18	0.95	0.55	0.15
		GROW	-0.28	0.48	0.02	0.14
		ROA	-0.14	0.22	0.03	0.07
		OCF	-0.08	0.35	0.09	0.08
		ACC	-0.21	0.23	-0.05	0.08

DIFF0 n= 511, DIFF1 n= 27, SAME0 n= 469, SAME1 n=69

	DIFF	SAME	SQFIR- MAGE	LNSIZE	LEV	GROW	ROA	OCF	ACC
SQ DACCRI	.041	.040	-.116**	-.179***	.155***	-.004	-.130**	-.021	-.107
DIFF		-.088	-.037	.010	.051	.041	-.077	-.073	-.057
SAME			-.001	.020	.005	.005	-.009	.036	.023
SQFIRMAGE				.154***	-.071	-.069	-.120**	-.123**	.023
LNSIZE					.114**	-.065	.158***	.039	.051
LEV						-.052	-.357***	-.268***	-.121**
GROW							.203***	.172***	.053
ROA								.481***	.248***
OCF									-.097

**Korrelaatio on tilastollisesti merkitsevä 1%:n merkitsevyystasolla. Korrelaatio on tilastollisesti merkitsevä.

***Korrelaatio on tilastollisesti merkitsevä 0.1%:n merkitsevyystasolla. Korrelaatio on tilastollisesti erittäin merkitsevä.

Taulukko 5. Aineiston muuttujien korrelaatiot.

5.4. Ensimmäinen tutkimushypoteesi

Ensimmäisen tutkimushypoteesin tavoitteena on selvittää, heikkeneekö tilintarkastajan riippumattomuus firmarotaation jälkeen. Riippumattomuuden heikentyessä harkinnanvaraisten erien määrä kasvaa. Tutkimushypoteesi on:

H1: Harkinnanvaraisten erien määrä kasvaa, kun tilintarkastusyhteisö vaihtuu.

Muuttujamuunnosten jälkeen regressiomalli (4), jolla ensimmäistä tutkimushypoteesia testataan, on muotoa:

$$(4) \quad \text{SQ|DACCRI}_{it} = \beta_1 \text{DIFF}_{it} + \beta_2 \text{SQFIRMA}_{it} + \beta_3 \text{LNSIZE}_{it} + \beta_4 \text{LEV}_{it} + \beta_5 \text{GROW}_{it} + \beta_6 \text{ROA}_{it} + \beta_7 \text{OCF}_{it} + \beta_8 \text{ACC}_{it} + \varepsilon_{it}$$

Regressiomallin (4) selityssaste on 0,078 (taulukko 6.). Tämä tarkoittaa, että malli selittää reilut 7 prosenttia harkinnanvaraisten erien muutoksesta. Selityssaste on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Multikollineaarisuutta testataan VIF- arvoilla. Jos VIF- arvot ovat vähemmän kuin viisi ei muuttujien välillä ole multikollineaarisuutta (Nummenmaa, Holopainen & Pulkkinen 2014: 253). Kaikkien muuttujien VIF-arvot ovat alle 2 (Taulukko 6.), joten mallissa ei esiinny multikollineaarisuutta. Lisäksi regressiomallin (4) oletukset täyttyvät jakaumakuvioiden perusteella (Liite 2.).

Muuttujan DIFF regressiokerroin on 0,013 (Taulukko 6.). Muuttujan DIFF saadessa arvon 1 harkinnanvaraisten erien määrä kasvaa keskimääräisesti 0,013 yksikköä kun mallin muut muuttujat on vakioitu. Suhteutettuna harkinnanvaraisten erien keskiarvoon 0,22 (Taulukko 3.) muutos on pieni. Toisin sanoen yrityksissä, joissa tilintarkastusyhteisö on vaihtunut, harkinnanvaraisten erien määrä kasvaa, mikä viittaa riippumattomuuden heikentymiseen. Tämä on samassa linjassa tutkimushypoteesin H1 kanssa. Regressiokertoimen kaksisuuntaisen t-testin arvo on 0,511, ja yksisuuntaisen t-testin arvo on 0,256. Saatu tulos ei täten ole tilastollisesti merkitsevä, eikä rotaatiolla voida 5 % merkitsevyystasolla todeta olevan yhteyttä harkinnanvaraisten erien muutokseen. Täten tutkimushypoteesi H1 hylätään.

Kontrollimuuttujista ainoastaan muuttujien LNSIZE ja LEV regressiokertoimet ovat tilastollisesti merkitseviä. Muuttujan SQFIRMAGE regressiokerroin on tilastollisesti melkein merkitsevä. Muut kontrollimuuttujat eivät kykene selittämään harkinnanvaraisissa erissä tapahtuvia muutoksia tutkimuksessa käytetyssä aineistossa. Muuttujan SQFIRMAGE kerroin (-0,009) on odotusten vastaisesti negatiivinen, mikä tarkoittaa, että yrityksen iän kasvaessa harkinnanvaraiset erät vähenevät hieman. Muuttujan LNSIZE regressiokerroin (-0,009) on negatiivinen, joten yrityksen koon kasvaessa harkinnanvaraisten erien määrä vähenee odotetusti hieman. Velkaantumisastetta kuvaavan muuttujan LEV regressiokerroin (0,111) on kontrollimuuttujien kertoimista itseisarvoltaan suurin ja odotusten mukaan positiivinen. Tämä tarkoittaa, että korkeamman velka-asteen omaavilla yrityksillä harkinnanvaraisten erien määrä nousee. Velkaantumisasteen vaikutus harkinnanvaraisiin eriin on suurempi kuin yrityksen iän. Muuttujien GROW, ROA ja OCF vaikutukset eivät ole odotusten mukaisia eivätkä tilastollisesti merkitseviä.

Fargher ym. (2008) saivat tutkimuksessaan samansuuntaisia tuloksia, mutta heidän tuloksensa olivat tilastollisesti merkittäviä. Myös Nagyn (2005) tutkimuksessa todettiin, että firmarotaatio saattaa heikentää riippumattomuutta. Verrattessa isoja ja pieniä yrityksiä Nagy ym. (2005) totesivat, että pienissä yrityksissä rotaatio vähensi harkinnanvaraisten erien määrää mutta isoissa yrityksissä firmarotaatio saattoi heikentää riippumattomuutta. Tämä on ristiriidassa tutkimuksen tuloksien kanssa koska yrityksen koon kasvun todettiin tilastollisesti merkitsevästi vähentävän harkinnanvaraisten erien määrää. Havaittu vaikutus oli kuitenkin pientä. Jackson ym. (2008) tutkimuksen mukaan firmarotaatio ei juurikaan vaikuttanut tilintarkastajan riippumattomuuteen, eikä pakollisella firmarotaatiolla saavutettu juuri lainkaan hyötyä. Tulokset ovat samankaltaisia kuin tässä tutkimuksessa, sillä tulokset eivät anna näyttöä sille, että tilintarkastajan riippumattomuus heikkenee tilastollisesti merkitsevästi firmarotaation vuoksi.

Taulukko 9. Mallin 4 tulokset.

Selittäjä	Odotettu merkki	Estimoitu regressiokerroin (Kertoimen keskivirhe)	2-suuntaisen t-testin p-arvo (t-arvo)	VIF
Vakiotermi		0.305*** (0.039)	<.0001 (7.86)	
DIFF	+	0.013 (0.020)	0.511 (0.66)	1.018
SQFIRMAGE	+	-0.009* (0.005)	0.072 (-1.80)	1.087
LNSIZE	-	-0.009*** (0.002)	<.0001 (-3.92)	1.120
LEV	+	0.111** (0.034)	0.001 (3.22)	1.246
GROW	+	-0.005 (0.032)	0.888 (-0.14)	1.683
ROA	+	-0.089 (0.078)	0.253 (-1.14)	1.683
OCF	-	0.061 (0.069)	0.379 (0.88)	1.441
ACC	-	-0.072 (0.057)	0.208 (-1.26)	1.150

$R^2=0.078$; F-testi= 5.56*** n=538

*Tulos on tilastollisesti merkitsevä 5%:n merkitsevyystasolla. Tulos on tilastollisesti melkein merkitsevä.

**Tulos on tilastollisesti merkitsevä 1%:n merkitsevyystasolla. Tulos on tilastollisesti merkitsevä

***Tulos on tilastollisesti merkitsevä 0.1%:n merkitsevyystasolla. Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä.

5.5. Toinen tutkimushypoteesi

Toisen tutkimushypoteesin tarkoituksen on selvittää, vahvistuuko tilintarkastajan riippumattomuus partnerirotaation jälkeen. Riippumattomuuden vahvistuessa harkinnanvaraisten erien määrä vähenee. Tutkimushypoteesi on:

H2: Harkinnanvaraisten erien määrä vähenee, kun päävastuullinen tilintarkastaja vaihtuu.

Muuttujamuunnosten jälkeen regressiomalli (5), jolla ensimmäistä tutkimushypoteesia testataan, on muotoa:

$$(5) \quad SQ|DACCRA = \beta_1 SAME_{it} + \beta_2 SQFIRMAGE_{it} + \beta_3 LNSIZE_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \beta_5 GROW_{it} + \beta_6 ROA_{it} + \beta_7 OCF_{it} + \beta_8 ACC_{it} + \varepsilon_{it}$$

Regressiomallin (5) selitysaste on 0,079 (taulukko 7.). Malli selittää siis melkein 8% harkinnanvaraisten erien vaihtelusta. Selitysaste on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Kuten regressiomallin (4) osalta mallin (5) kaikkien muuttujien VIF-arvot ovat alle 2 (Taulukko 7.) Täten mallissa (5) ei myöskään ole ongelmaa multikollineaarisuuden kanssa. Regressiomallin (5) oletukset täyttyvät jakaumakuvioiden perusteella (Liite 3.).

Muuttujan SAME regressiokerroin on 0,013 (taulukko 7.). Muuttujan SAME saadessa arvon 1 harkinnanvaraisten erien määrä kasvaa keskimäärin 0,013 yksikköä muiden muuttujien ollessa vakiona. Regressiokertoimen arvo tarkoittaa siis, että yrityksissä, joissa päävastuullinen tilintarkastaja on vaihtunut, riippumattomuus heikkeni ja harkinnanvaraiset erät kasvoivat toisen tutkimushypoteesin olettamuksen vastaisesti. Kuten myös ensimmäisen hypoteesin kohdalla todettiin, muutos on harkinnanvaraisten erien keskiarvoon 0,22 (Taulukko 3.) verrattuna pieni. Selittävien muuttujien keskiarvoja tarkastellessa harkinnanvaraisen erien muutos on muuttujan SAME kohdalla suurempi kuin muuttujalla DIFF (Taulukko 4.). Tarkastellessa regressiokertoimia muuttujat DIFF ja SAME johtivat yhtä suureen muutokseen. Kaksisuuntaisen t-testin tulos on 0,319, joten yksisuuntainen t-testi saa arvoksi 0,160. Tulos ei täten ole tilastollisesti merkitsevä 5% merkitsevyystasolla eikä päävastuullisen tilintarkastajan vaihdoksen voida katsoa selittävän harkinnanvaraisten erien muutoksia. Täten tutkimushypoteesi H2 hylätään.

Kuten regressiomallin (4) kohdalla todettiin, kontrollimuuttujista ainoastaan muuttujien LNSIZE ja LEV regressiokertoimet ovat tilastollisesti merkitseviä ja SQFIRMAGE tilastollisesti melkein merkitsevä. Näiden muuttujien etumerkit ovat samat ja kertoimet lähestulkoon samat kuin mallissa (4). Kuten mallin (4) tuloksista kävi jo ilmi muuttujan SAME lisäksi GROW, ROA ja OCF muuttujien vaikutukset olivat

odotettua päinvastaiset eivätkä ne olleet tilastollisesti merkittäviä, joten ne eivät pysty selittämään harkinnanvaraisissa erissä tapahtuvia muutoksia.

Taulukko 10. Mallin 5 tulokset.

Selittäjä	Odotettu merkki	Estimoitu regressiokerroin (Kertoimen keskivirhe)	2-suuntaisen t-testin p-arvo (t-arvo)	VIF
Vakiotermi		0.305 *** (0.039)	<.0001 (7.87)	
SAME	-	0.013 (0.013)	0.319 (1.00)	1.004
SQFIRMAGE	+	-0.009* (0.005)	0.067 (-1.84)	1.084
LNSIZE	-	-0.009*** (0.002)	<.0001 (-3.93)	1.119
LEV	+	0.110** (0.034)	0.001 (3.22)	1.246
GROW	+	-0.003 (0.032)	0.918 (-0.10)	1.065
ROA	+	-0.088 (0.078)	0.2581 (-1.13)	1.682
OCF	-	0.054 (0.069)	0.431 (0.79)	1.440
ACC	-	-0.076 (0.057)	0.183 (-1.33)	1.149

$R^2=0.079$; F-testi= 5.64*** n=538

*Tulos on tilastollisesti merkitsevä 5%:n merkitsevyystasolla. Tulos on tilastollisesti melkein merkitsevä.

**Tulos on tilastollisesti merkitsevä 1%:n merkitsevyystasolla. Tulos on tilastollisesti merkitsevä

***Tulos on tilastollisesti merkitsevä 0.1%:n merkitsevyystasolla. Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä.

Toisen hypoteesin tulokset ovat siis ristiriidassa Fargher ym. (2008) tutkimuksen kanssa, koska he totesivat, että harkinnanvaraisten erien määrä laski partnerirottaa-

tion jälkeen. Litt ym. (2012) tutkimuksessa todettiin, että tilintarkastajan riippumattomuus heikentyi partnerirotatoin jälkeen erityisesti isoissa yrityksissä, joilla oli Big4 -tilintarkastusyhteisöön kuulumaton tilintarkastaja. Kuitenkin, jos kyseessä oli Big4 tilintarkastaja, rotaatiosta oli haittaa ainoastaan toimeksiantosuhteen ensimmäisenä vuonna. Tämän tutkimuksen aineisto koostuu melkein kokonaan Big4 tilintarkastajista, mutta tulokset osoittavat, että partnerirotatio ei vaikuta tilintarkastajan riippumattomuuteen.

5.6. Tuloksien yleistettävyyys

Koska tutkimuksen molemmat hypoteesit hylättiin, voidaan todeta, ettei rotaatio vaikuta riippumattomuuteen suuntaan taikka toiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että tilintarkastajat kykenevät rajoittamaan johdon tuloksen ohjausta tehokkaasti myös rotaation jälkeen ensimmäisenä toimeksiantovuotenaan. Tuloksien yleistettävyydessä tulee kuitenkin ottaa huomioon seuraavat asiat. Ensimmäiseksi aineistossa on sekä tilintarkastusyhteisön että päävastuullisen tilintarkastajien vaihdoksia vähän otoskokoon verrattuna. Suurempi aineisto mahdollistaisi paremman tilastollisen analyysin, jotta saataisiin tilastollisesti merkittäviä tuloksia. Toiseksi aineistosta jouduttiin ottamaan paljon harvinaisen poikkeavia havaintoja pois, jotta regressioanalyysin perusoletukset saatiin täytettyä. Näiden poistettujen havaintojen tarkastelu saattaisi tuottaa varsin erilaisia tuloksia.

Kolmanneksi aineisto koostuu melkein kokonaan Big4 tilintarkastajista, joten tuloksia ei voi yleistää koskemaan Big4 ulkopuolisten tilintarkastajien riippumattomuutta. Big4 -tilintarkastusyhteisöjen ulkopuolisilla tilintarkastajilla rotaation haitat ovat isompia ja niiden vaikutus kestää pidempään kuin Big4 tilintarkastajilla (Litt ym. 2014: 59). Neljänneksi tutkimuksen yritykset ovat kaikki lakisääteisen rotaation piirissä. Täten tuloksia ei voi yleistää koskemaan vapaaehtoista rotaatiota. Aikaisemmissa tutkimuksissa on saatu ristiriitaista näyttöä pakkorotaation vaikutuksesta. Tuloksia on saatu sekä pakkorotaation puolesta (ks. Dopuch ym. 2001; Firth ym. 2012) että sitä vastaan (ks. Ruiz-Barbadillo ym. 2009; Chi ym. 2009). Viimeisenä, tilintarkastajien vaihdokset ja niiden ryhmittely tehtiin käsin, koska tietoa ei ollut

suoraan saatavilla tietokannasta. Vaikka aineiston kerääminen tehtiin huolella, virheellisen merkitsemisen mahdollisuutta ei voida sulkea pois.

6. YHTEENVETO

Tutkimusta rotaation vaikutuksesta tilintarkastajan riippumattomuuteen on tehty paljon. Kuitenkin tutkimuksia, joissa eritellään partneri- ja firmarotaatio, on tehty huomattavasti vähemmän, koska päävastuullisen tilintarkastajan nimet eivät ole monilla alueilla saatavilla. Aihepiirin tutkimustuloksien ristiriitaisuus kannustaa tekemään aiheesta lisää tutkimusta ja lainsäätäjien viimeaikainen kiinnostus tilintarkastajan riippumattomuutta kohtaan vahvistaa, että aihe on ajankohtainen. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia, kuinka tilintarkastajan rotaatio vaikuttaa tilintarkastajan riippumattomuuteen Suomessa, kun sitä mitataan harkinnanvaraisilla erillä. Tutkimuksessa tarkasteltiin erikseen partneri- ja firmarotaatiota ja riippumattomuuden odotettiin heikentyvän firmarotaation ja vahvistuvan partnerirotaation jälkeen. Lisäksi tutkimuksella pyrittiin selvittämään, oliko lakisääteisen rotaation laajentaminen koskemaan myös tilintarkastusyhteisöä kannattavaa.

Tutkimuksen aineisto koostui suomalaisista julkisista pörssiyhtiöistä, koska Suomessa päävastuullisen tilintarkastajan tieto on julkisesti saatavilla. Täten lajittelu eri rotaatiomuotojen välillä oli mahdollista. Tilintarkastajan riippumattomuutta mitattiin harkinnanvaraisten erien määrän itseisarvolla. Mitä pienempiä harkinnanvaraiset erät ovat, sitä vahvempi riippumattomuus tilintarkastajalla on. Tutkimuksen hypoteesit asetettiin Fargherin ym. (2008) saamien tulosten perusteella. Harkinnanvaraiset erät laskettiin Dechowin ym. (1995) määrittelemän muunnellun Jonesin mallin avulla ja tutkimushypoteeseja testattiin regressioanalyysillä.

Tutkimuksen ensimmäisen hypoteesin tavoitteena oli selvittää, heikkeneekö tilintarkastajan riippumattomuus, kun tilintarkastusyhteisö vaihtuu. Harkinnanvaraisten erien keskiarvon nousu sekä positiivinen regressiokerroin viittasivat siihen, että tilintarkastajan riippumattomuus heikentyi firmarotaation jälkeen. Regressioanalyysissä saatu tulos ei kuitenkaan ollut 5 %:n merkitsevyystasolla tilastollisesti merkitsevä, joten tutkimushypoteesi H1 ei saanut vahvistusta ja se hylättiin.

Tutkimuksen toisen hypoteesin tarkoituksena oli tutkia, vahvistuuko tilintarkastajan riippumattomuus päävastuullisen tilintarkastajan rotaation jälkeen. Vastoin

odotuksia, harkinnanvaraisten erien keskiarvo nousi ja regressiokerroin oli positiivinen mikä tarkoittaisi riippumattomuuden heikentymistä. Kuten ensimmäisen hypoteesin kohdalla myöskään toisen regressioanalyysin tulos ei ollut tilastollisesti merkitsevä 5 % merkitsevyystasolla. Täten tutkimushypoteesi H2 ei saanut vahvistusta, joten myös se hylättiin.

Koska tutkimuksen molemmat hypoteesit hylättiin, voidaan todeta, että tuloksien perusteella rotaatio ei vaikuta tilintarkastajan riippumattomuuteen suuntaan taikka toiseen suomalaisissa pörssiyrityksissä. Tämä tarkoittaa sitä, että tilintarkastajat kykenevät rajoittamaan johdon tuloksen ohjausta tehokkaasti myös rotaation jälkeen ensimmäisenä toimeksiantovuotenaan. Täten tilintarkastajat eivät anna oman intressin esimerkiksi taloudellisen edun tavoittelun vaarantaa heidän riippumattomuuttaan. Rotaation jälkeen tilintarkastajalla ei myöskään ole läheistä suhdetta asiakkaan kanssa jonka vuoksi tilintarkastaja voisi suhtautua liian läheisesti asiakkaan intresseihin. Tulokset antavat näyttöä myös sille, etteivät tilintarkastajat anna objektiivisuutensa vaarantua asiakasyrityksen näkemysten tukemisen vuoksi eikä asiakasyritys painosta heitä tai tilintarkastajat eivät esty toimimasta objektiivisesti painostuksen vuoksi. Tutkimuksessa ei saatu tukea sille, että tilintarkastajan pakollisen rotaation laajentaminen firmatasolle Suomessa muuttaisi tilintarkastajan riippumattomuutta. Lain muuttamisesta ei kuitenkaan ole haittakaan, sillä tuloksien mukaan rotaatiosta ei sen muodosta huolimatta ole tilastollisesti merkitsevää positiivista eikä negatiivista vaikutusta.

Tutkimuksen tuloksien ollessa ristiriidassa aikaisempien eri rotaatiomuotoja verranneiden tutkimuksien kanssa jatkotutkimus aiheesta on suotavaa. Rotaation ja riippumattomuuden välistä suhdetta voisi tutkia syvemmin lisäämällä tarkasteluun tilintarkastajan rotaatiomuotojen lisäksi tilintarkastajan toimikauden pituuden ja jakamalla ne lyhyeen ja pitkään toimikausiin. Täten saataisiin selvyyttä toimikauden pituuden vaikutuksesta rotaation jälkeiselle riippumattomuuden muutokselle ja mahdollisesti tukea sille mikä on hyvä pakollinen rotaatioväli tilintarkastajalle. Tutkimukseen olisi hyvä saada myös mukaan Big4 -tilintarkastusyhteisöön kuulumattomia tilintarkastajia, jotta selviäisi tapahtuuko riippumattomuudessa merkittäviä muutoksia suurten ja pienten tilintarkastusyhteisöjen välillä. Ottamalla tutkimuk-

seen mukaan muita kuin julkisia pörssiyhtiöitä voitaisiin laajentaa tutkimusta koskemaan myös vapaaehtoista rotaatiota. Lisäksi mahdollisuuksien mukaan tutkimus voitaisiin toistaa eri alueilla, jotta saataisiin lisää näyttöä ristiriitaisen aiheen ympärille.

LÄHDELUETTELO

- Bakar, N.B.A., Rahman, A.R.A. & Rashid, H.M.A. (2005). Factors influencing auditor independence: Malaysian loan officers' perceptions. *Managerial Auditing Journal* 20:8, 804–822.
- Beattie, V., Brandt, R. & Fearnley, S. (1999). Perceptions of auditor independence: U.K. evidence. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 8:1, 67–107.
- Becker, C.L., Defond, M.L., Jiambalvo, J. & Subramanyam, K.R. (1998). The effect of audit quality on earnings management. *Contemporary Accounting Research* 15:1, 1–24.
- Carcello, J. V. & Nagy, A.L. (2004). Audit firm tenure and fraudulent financial reporting. *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 23:2, 55–69.
- Carey, P. & Simnett, R. (2006). Audit partner tenure and audit quality. *The Accounting Review* 81:3, 653–676.
- Chen, C.-Y., Lin, C.-J. & Lin, Y.-C. (2008). Audit partner tenure, audit firm tenure, and discretionary accruals: does long auditor tenure impair earnings quality? *Contemporary Accounting Research* 25:2, 415–445.
- Chi, W. & Huang, H. (2005). Discretionary accruals, audit-firm tenure and audit-partner tenure: empirical evidence from Taiwan. *Journal of Contemporary Accounting & Economics* 1:1, 65–92.
- Chi, W., Huang, H., Liao, Y. & Xie, H. (2009). Mandatory audit partner rotation, audit quality, and market perception: evidence from Taiwan. *Contemporary Accounting Research* 26:2, 359–391.

- Choi, J.H., Kim, C., Kim, J.B. & Zang, Y. (2010). Audit office size, audit quality, and audit pricing. *Auditing* 29:1, 73–97.
- Chung, H. & Kallapur, S. (2003). Client importance, nonaudit services, and abnormal accruals. *Accounting Review* 78:4, 931–955.
- Daugherty, B.E., Dickins, D., Hatfield, R.C. & Higgs, J.L. (2012). An examination of partner perceptions of partner rotation: direct and indirect consequences to audit quality. *Auditing* 31:1, 97–114.
- DeAngelo, L.E. (1986). Accounting numbers as market valuation substitutes: a study of management buyouts of public stockholders. *The Accounting Review* 61:3, 400–420.
- Dechow, P.M. & Sloan, R.G. (1991). Executive incentives and the horizon problem: An empirical investigation. *Journal of accounting and economics* 14:1, 51–89.
- Dechow, P.M., Sloan, R.G. & Sweeney, A.P. (1995). Detecting earnings management. *The Accounting Review* 70:2, 193–225.
- Dechow, P.M., Sloan, R.G. & Sweeney, A.P. (1996). Causes and consequences of earnings manipulation: an analysis of firms subject to enforcement actions by the SEC. *Contemporary Accounting Research* 13:1, 1–36.
- Dopuch, N., King, R.R. & Schwartz, R. (2001). An Experimental Investigation of Reputation and Rotation Requirements. *Journal of Accounting Research* 39:1, 93–117.
- Fargher, N., Lee, H.-Y. & Mande, V. (2008). The effect of audit partner tenure on client managers' accounting discretion. *Managerial Auditing Journal* 23:2, 161–186.

- Firth, M., Rui, O.M. & Wu, X. (2012). How do various forms of auditor rotation affect audit quality? Evidence from China. *International Journal of Accounting* 47:1, 109–138.
- Garcia-Blandon, J. & Argiles, J.M. (2015). Audit firm tenure and independence: a comprehensive investigation of audit qualifications in Spain. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 24, 82–93.
- Geiger, M.A. & Raghunandan, K. (2002). Auditor tenure and audit reporting failures. *Auditing* 21(1), 67–78.
- Ghosh, A. & Moon, D. (2005). Auditor tenure and perceptions of audit quality. *The Accounting Review* 80:2, 585–612.
- Gietzmann, M.B. & Sen, P.K. (2002). Improving auditor independence through selective mandatory rotation. *International Journal of Auditing* 6:2, 183–210.
- Guay, W.R., Kothari, S.P. & Watts, R.L. (1996). A market-based evaluation of discretionary accrual models. *Journal of Accounting Research* 34:3, 83–105.
- Guénin-Paracini, H., Malsch, B. & Tremblay, M.S. (2015). On the operational reality of auditors' independence: lessons from the field. *Auditing* 34:2, 201–236.
- Gul, F.A., Jaggi, B.L. & Krishnan, G. V. (2007). Auditor independence: evidence on the joint effects of auditor tenure and nonaudit fees. *Auditing* 26:2, 117–142.
- HE 194/2006 Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi
- HE 70/2016 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tilintarkastuslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

- Healy, P.M. & Kaplan, R.S. (1985). The effect of bonus schemes on accounting decisions/comment. *Journal of Accounting & Economics* 7:1–3, 85–113.
- Healy, P.M. & Wahlen, J.M. (1999). A review of the earnings management literature and its implications for standard setting. *Accounting Horizons* 13:4, 365–383.
- Höglund, H. (2013). Estimating discretionary accruals using a grouping genetic algorithm. *Expert Systems with Applications* 40:7, 2366–2372.
- International Federation of Accountants (2010). Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010. Helsinki. KHT-Media Oy. 1142. ISBN 972-952-218-072-8.
- Jackson, A., Moldrich, M. & Roebuck, P. (2008). Mandatory audit firm rotation and audit quality. *Managerial Auditing Journal* 23:5, 420–437.
- Jenkins, D.S. & Velury, U. (2008). Does auditor tenure influence the reporting of conservative earnings? *Journal of Accounting and Public Policy* 27:2, 115–132.
- Johnson, V.E., Khurana, I.K. & Reynolds, J.K. (2002). Audit-firm tenure and the quality of financial reports. *Contemporary Accounting Research* 19:4, 637–660.
- Johnstone, K.M., Sutton, M.H. & Warfield, T.D. (2001). Antecedents and consequences of independence risk: framework for analysis. *Accounting Horizons* 15:1, 1–18.
- Jones, J.J. (1991). Earnings management during import relief investigations. *Journal of Accounting Research* 29:2, 193–228.
- Knechel, W.R. & Vanstraelen, A. (2007). The relationship between audit tenure and audit quality implied in going concern opinion. *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 26:1, 113–133.

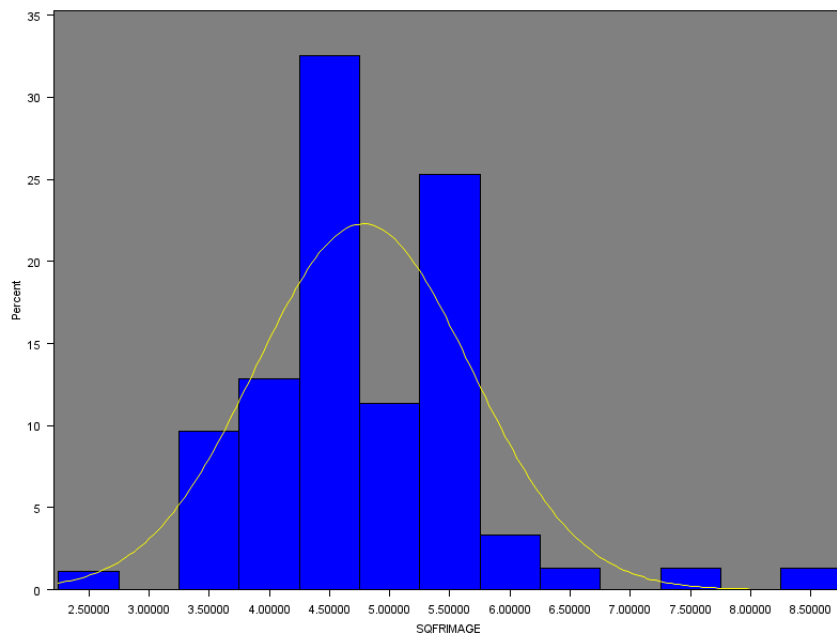
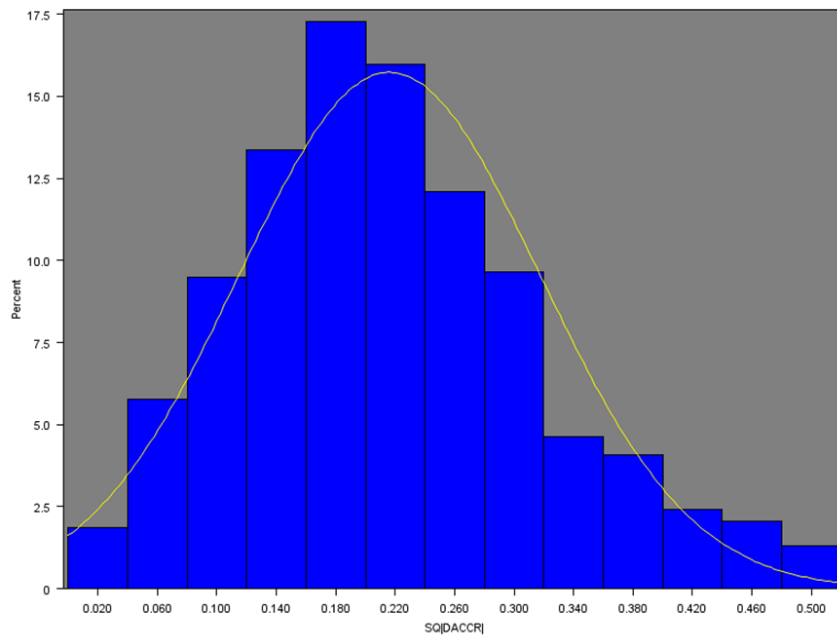
- Li, D. (2010). Does auditor tenure affect accounting conservatism? Further evidence. *Journal of Accounting and Public Policy* 29:3, 226–241.
- Litt, B., Sharma, D.S., Simpson, T. & Tanyi, P.N. (2014). Audit partner rotation and financial reporting quality. *Auditing* 33:3, 59–86.
- Manry, D.L., Mock, T.J. & Turner, J.L. (2008). Does increased audit partner tenure reduce audit quality? *Journal of Accounting, Auditing & Finance* 23:4, 553–572.
- Metsämuuronen, Jari (2006). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: opiskelijalaitos* 3. uud. painos. Helsinki: International Methelp.
- Myers, J.N., Myers, L.A. & Omer, T.C. (2003). Exploring the term of the auditor-client relationship and the quality of earnings: a case for mandatory auditor rotation? *The Accounting Review* 78:3, 779–799.
- Nagy, A.L. (2005). Mandatory audit firm turnover, financial reporting quality, and client bargaining power: the case of Arthur Andersen. *Accounting Horizons* 19:2, 51–68.
- Nummenmaa, Lauri, Holopainen, M. & Pulkkinen, P. (2014). *Tilastollisten menetelmien perusteet*. 1. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Orin, R.M. (2008). Ethical guidance and constraint under the Sarbanes-Oxley act of 2002. *Journal of Accounting, Auditing & Finance* 23:1, 141–171.
- Ruiz-Barbadillo, E., Gómez-Aguilar, N. & Carrera, N. (2009). Does mandatory audit firm rotation enhance auditor independence? Evidence from Spain. *Auditing* 28:1, 113–135.
- Tepalagul, N. & Lin, L. (2015). Auditor independence and audit quality: a literature review. *Journal of Accounting, Auditing & Finance* 30:1, 101–121.

Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141

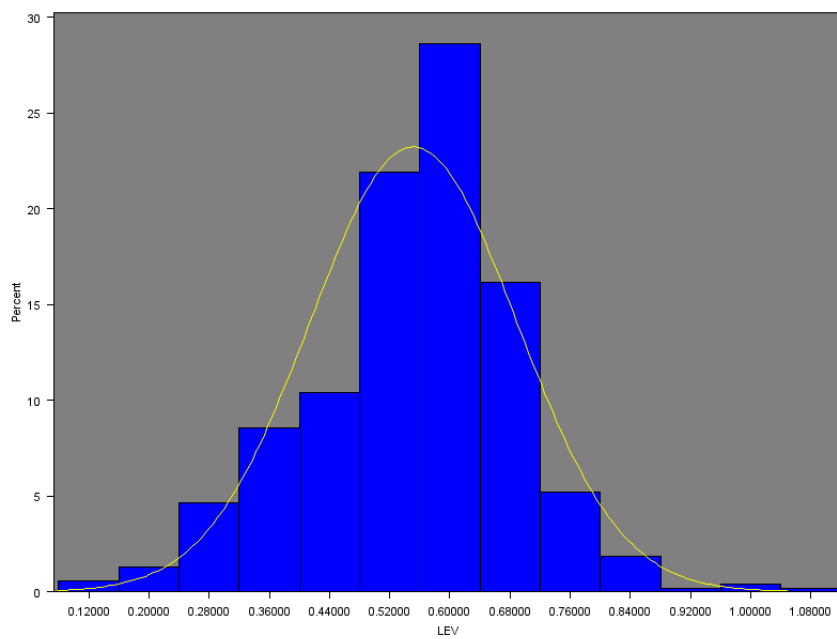
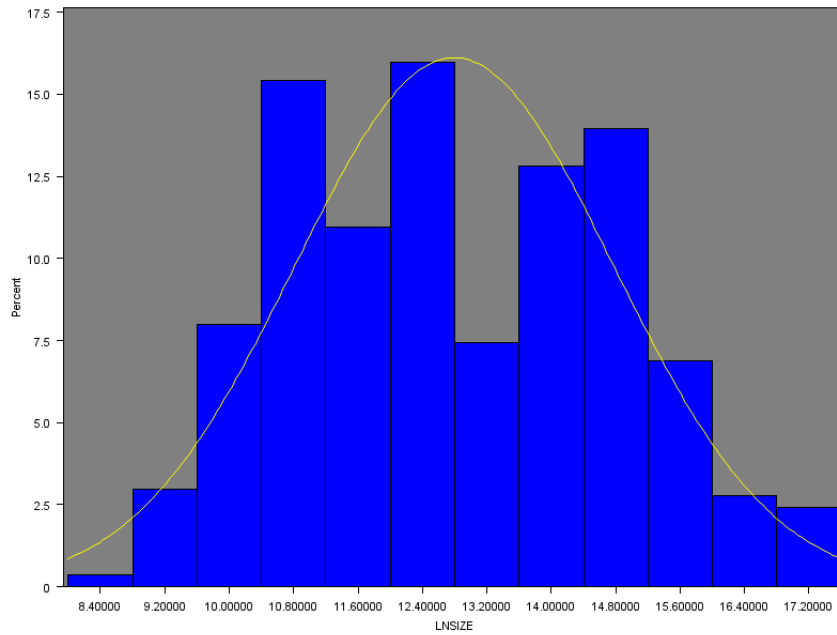
LIITTEET

LIITE 1. Muuttujien histogrammit.

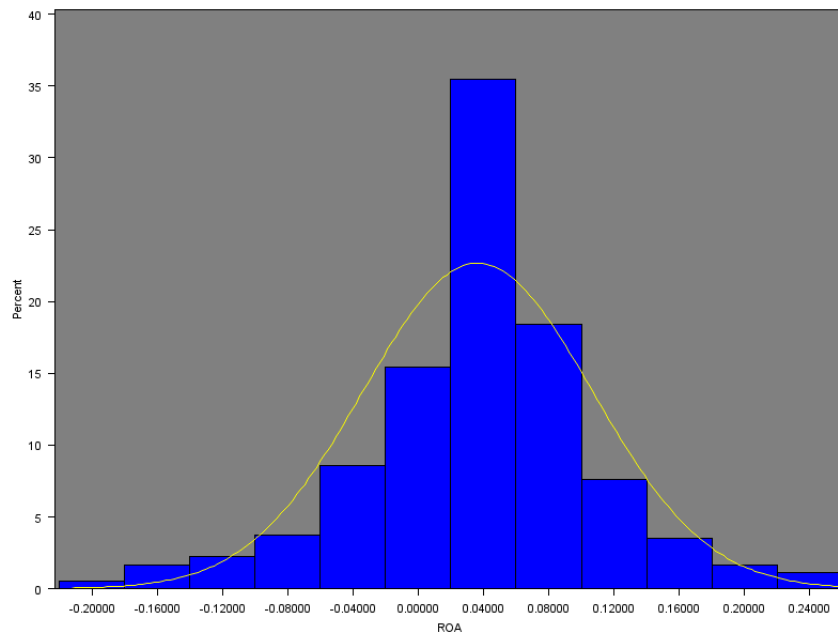
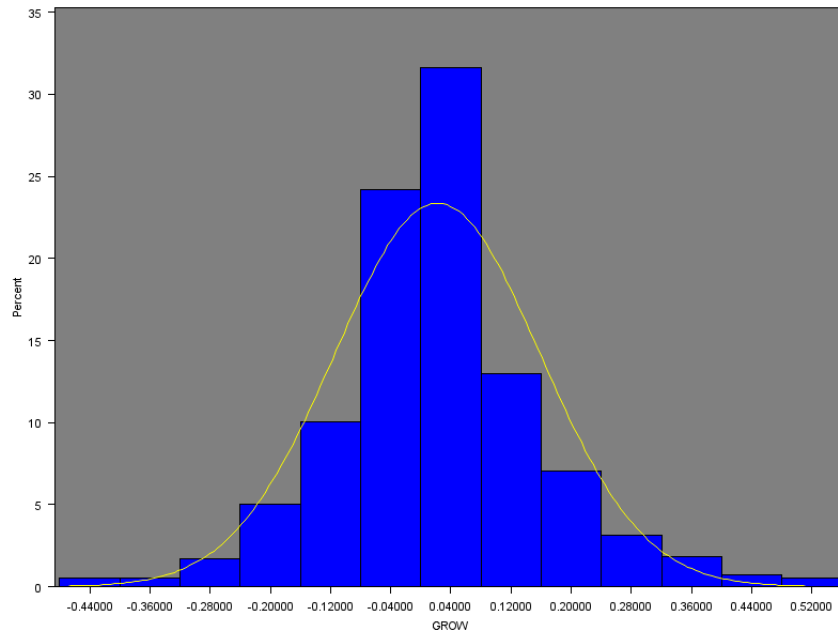
SQ|DACCR| ja SQFIRIMAGE

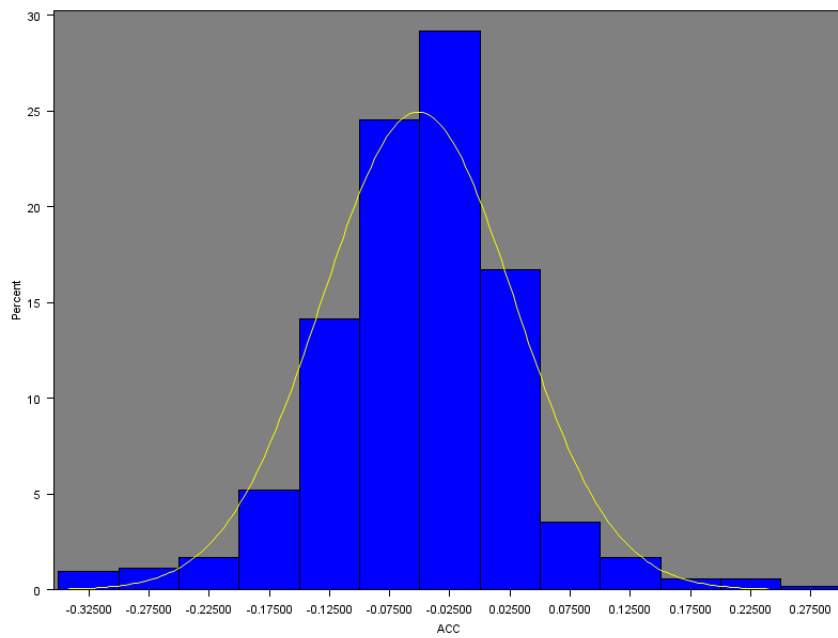
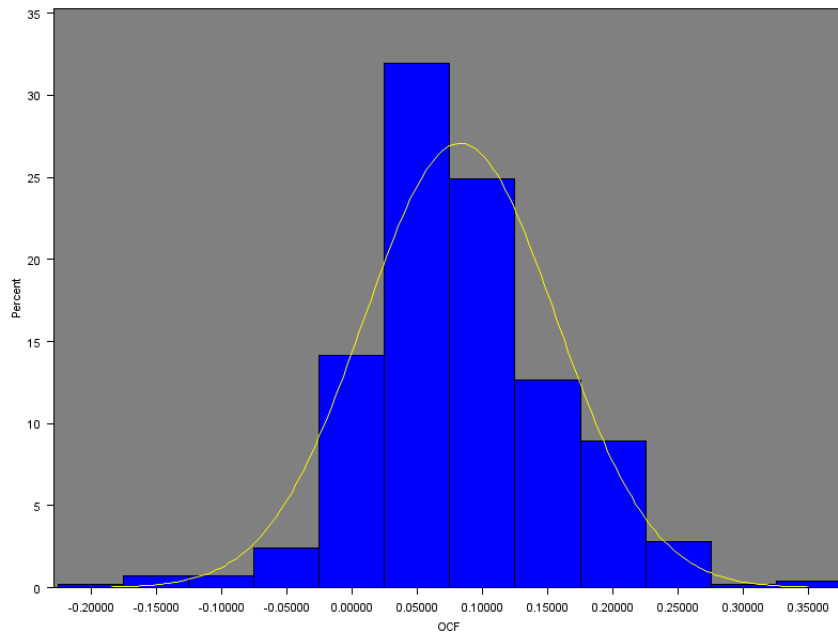
LNSIZE ja LEV

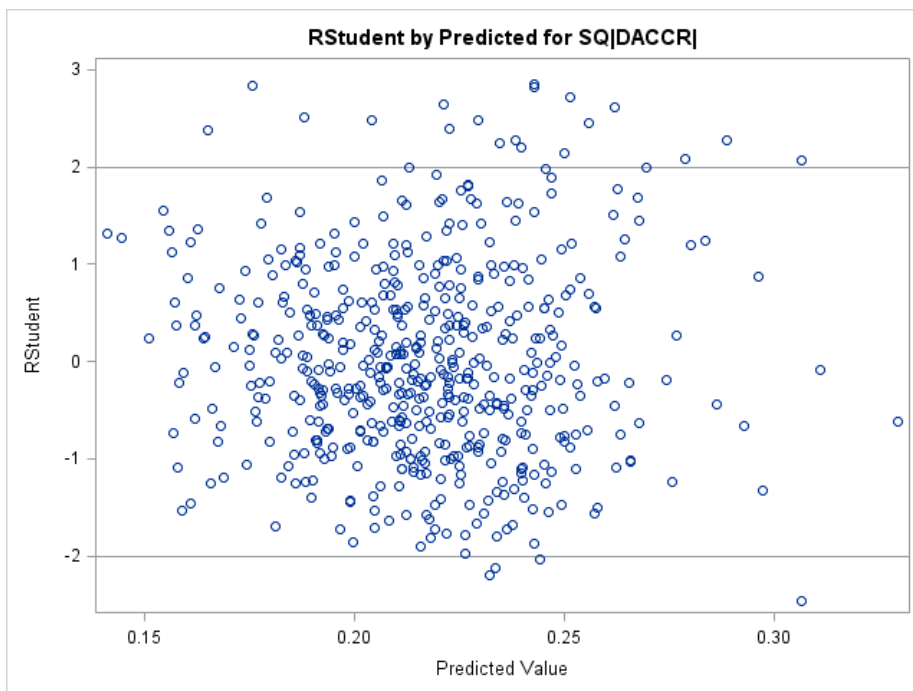
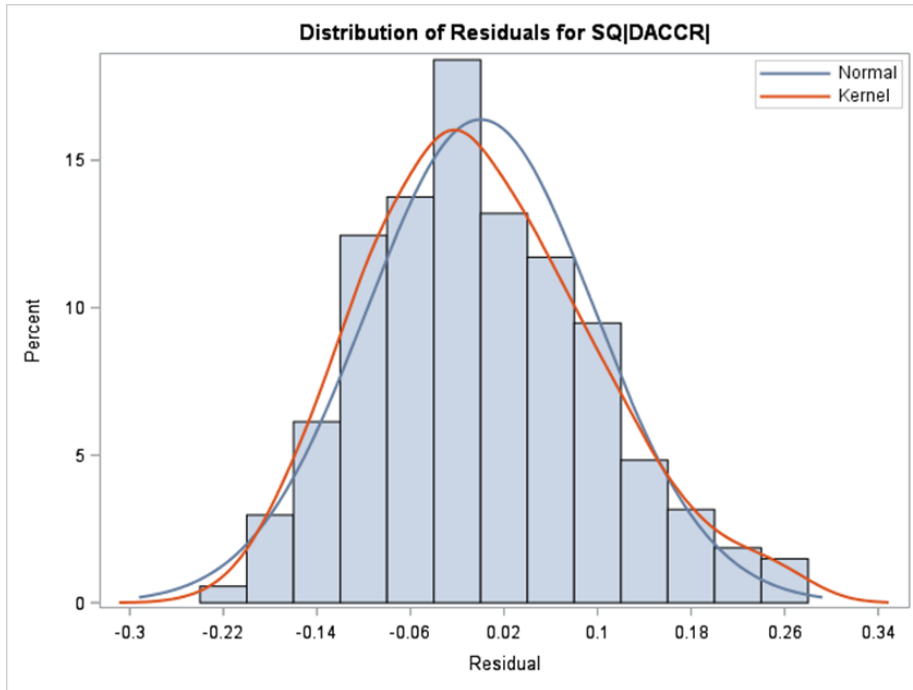
GROW ja ROA

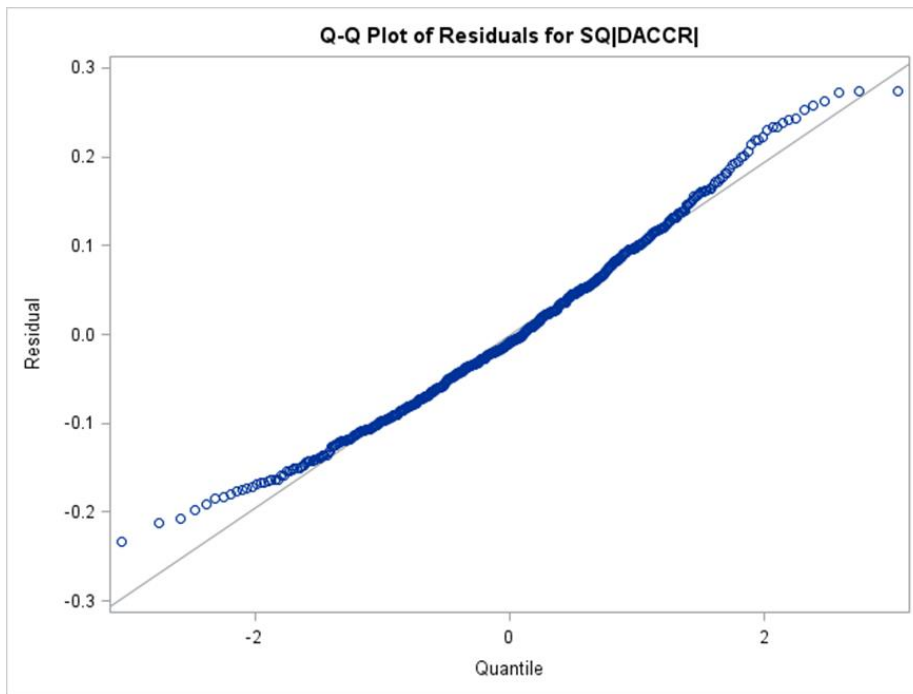

OCF ja ACC

LIITE 2. Regressiomallin (4) jakaumakuviot.

LIITE 3. Regressiomallin (5) jakaumakuviot.

